

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

POUTNÍCI ZANIKLÝM SVĚTEM

Vedoucí práce: Skálová Jana, Mgr., Ph. D

Autor práce: Lenka Adamová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3. ročník

2014

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách a to se zachováním mého autorského práva odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 11/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 28. dubna 2014

Lenka Adamová

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce, paní Mgr., Janě Skálové, Ph.D., která pro mě byla důležitou oporou a poskytla mi množství neocenitelných rad. Stejně tak bych ráda poděkovala své rodině a přátelům, kteří mne podporovali skrze celé studium i během zpracovávání bakalářské práce, a bez jejichž podpory bych studium nezvládla.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá analýzou povídek vybraných autorů (Karel Klostermann, Johannes Urzidil, Adalbert Stifter, Josef Váchal), kteří se ve své tvorbě věnují především Šumavě a tématům s touto krajinou podobným. Na základě těchto analýz sleduje rozdílné užití přírodních motivů a odlišné pojetí a vnímání přírody coby činitele lidského života. Bakalářská práce se soustřeďuje především na kontrast líčení přírody a lidské společnosti a také se věnuje popisu vzájemných vztahů těchto dvou činitelů.

Annotation

Bachelor thesis deals with analysis of short stories selected authors (Karel Klostermann, Johannes Urzidil, Adalbert Stifter, Josef Váchal), who are in their literary creation mostly engaged to Šumava and other themes, which are similar to this. On the basis of this analysis monitors a different use of the natural motives and different conception and perception of nature as a factor of human lives. Bachelor thesis focuses primarily on contrast descriptions of nature and human society and is also dedicated to description of interrelationships of these two factors.

Obsah

1	Úvod	8
2	Regionální literatura na našem území	9
3	Adalbert Stifter	10
3.1	Život Adalberta Stiftera.....	10
3.2	Dílo Adalberta Stiftera	11
3.3	Analýza a interpretace povídek.....	12
3.3.1	Horský křišťál	12
3.3.2	Hvozd.....	15
4	Karel Klostermann – život a dílo.....	19
4.1	Život	19
4.2	Dílo.....	20
4.3	Analýza a interpretace povídek.....	21
4.3.1	Vánice	21
4.3.2	Šupák	24
5	Josef Váchal.....	28
5.1	Život	28
5.2	Dílo.....	30
5.3	Analýza a interpretace – Šumava umírající a romantická.....	31
6	Johannes Urzidil – život a dílo	37
6.1	Život	37
6.2	Dílo.....	39
6.3	Analýza a interpretace povídek.....	41
6.3.1	Kde končí údolí.....	41
6.3.2	Poslední host	45

7	Závěr.....	50
	Seznam použité literatury	52
	Internetové zdroje	54

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se budu věnovat vybraným povídkám Adalberta Stiftera, Karla Klostermanna, Josefa Váchala a Johannese Urzidila. Tito autoři ve své povídkové tvorbě velmi osobitým způsobem zachytili jedinečný, a dnes již zaniklý, šumavský svět.

Za cíl práce jsem si proto stanovila srovnat rozdílné pojetí přírodních motivů u vybraných autorů. K tomu jsem vybrala povídky, ve kterých lze nejlépe hledat a analyzovat dané prvky. Až na dílo Josefa Váchala, které je více výtvarné, než literární, jsem zvolila u každého autora k analýze a vzájemné komparaci dvě povídky. Jedna z povídek je zaměřena na líčení přírody, druhá na mezilidské vztahy. Důvodem je nejen doklad o využití přírodních motivů a daného autorského stylu ve více než jednom díle, ale také neopomenutelná a důležitá role lidské společnosti v rámci přírody. Ráda bych se proto také zaměřila na rozdílný prostor, který věnuje autor přírodě či člověku a jak se pojetí obou těchto elementů v povídkách liší, případně jak.

2 Regionální literatura na našem území

Časové rozpětí, do kterého spadají vybraní autoři, se v rámci historického kontextu dá označit jako 70. léta 19. století – 70. léta 20. století.

Regionální literatura je pojem vzniklý z latinského *regio* – kraj, oblast. Jde tedy o literární díla, ve kterých se projevuje autorův výrazný a osobitý vztah ke konkrétnímu kraji a jeho zvláštnostem, zvyklostem a společnosti.¹ Regionální literatura je tedy nedílnou složkou literatury národní.

Často je souvislost autora s regionem vytvářena uměle, tzn., že tvorba autora bývá nazývána regionální jen proto, že autor v daném místě nějakou dobu působil (např. E. Felix zařazuje Klostermanna do tzv. „literární Plzně“ jen na základě toho, že zde Klostermann delší dobu žil a pracoval)². Regionální aspekt literatury lze vidět i v pouhé inspiraci daným regionem a zdejší kulturou.

Literární Šumavu reprezentují především díla Karla Klostermanna a Adalberta Stiftera. Inspiraci zdejší krajinou však lze sledovat i v dílech Johanese Urzidila či Josefa Váchala. Šumavu však ve svých dílech zmiňuje například i Božena Němcová, která se však zaměřovala především na jednu specifickou oblast, a to oblast Chodska.

---

¹ Labyrint literatury, s. 400

² Úvod do teorie literatury, str. 24

3 Adalbert Stifter

3.1 Život Adalberta Stiftera

Adalbert Stifter se narodil v roce 1805 v Horní Plané, kde byl jeho otec tkalcem a drobným obchodníkem. Celý jeho život i tvorbu protkává přání koexistence a spolupráce Čechů a Němců. Po otcově náhlé smrti roku 1817 poslala Stiftera rodina do klášterního benediktinského gymnázia v rakouském Kremsmünsteru, kam v roce 1818 odchází. Motiv loučení, zejména pak s rodným městem a krajem, je zřejmě nejsymboličtějším a nejsilnějším motivem v celém jeho díle.³ Do Horní Plané se po celý život rád vracel, ale jeho působiště už bylo někde jinde. Na benediktinském gymnázium se vyučovala různá věda, například přírodní vědy nebo matematika, kterým se Stifter se zájmem věnoval. V knihovně se mohl seznámit s díly německých i francouzských osvícenců.

Následné studium práv a přírodních věd Stifter nedokončil, později ani nepřijal místo úředníka a raději se stal domácím učitelem. Díky tomu se však dostal až do různých šlechtických rodin. Kromě literární tvorby se věnoval i tvorbě malířské. Na několika málo dochovaných malbách lze vidět jeho zobrazení šumavské přírody.

V roce 1827 se zamiloval do mladé slečny Fanny Greiplové, dcery zámožného měšťana z Frymburku, kterou ve svých dílech zmiňuje jako slečnu F. Kvůli nejisté finanční situaci, která se nelíbila jejím rodičům, si ji ovšem nevzal. Roku 1837 se nakonec oženil se švadlenou Amalií Mohauptovou a tyto zážitky pak zmiňuje a ztvárňuje v některých povídkách (*Lesní poutník, Horní Planá*)⁴.

První práce začal zveřejňovat až po roce 1840, kdy vyšla jeho první povídka *Kondor* a následujících osm let řada dalších, velmi úspěšných povídek.

V revolučním roce 1848 nejprve s požadavky revoluce souhlasil, po vítězství nacionalistických radikálů je však odvolal. Opustil Vídeň a získal místo v Linci jako školní inspektor, kde zůstal až do své smrti, celkem téměř 20 let. Z této pozice chtěl alespoň částečně realizovat svou ideu školské reformy, avšak rakouské školství ještě tzv. „nebylo připraveno“.

---

³ Kosatík, Pavel, str. 37

⁴ tamtéž, str. 39

V roce 1868 nakonec spáchal sebevraždu kvůli nesnesitelným bolestem vyvolaných rakovinou jater. Po jeho smrti se objevili tzv. „Stifterovi pokračovatelé“ jako například Němci Josef Ranka a Josef Messner a z české strany zejména Karel Klostermann.

3.2 *Dílo Adalberta Stiftera*

Zpočátku psal svá díla většinou pro sebe, dokud ho na večírku nedonutila neznámá dáma nahlas předčítat povídku *Kondor*. Ta následně vyšla ve vídeňském časopise a získala si okamžitou slávu a obrovský ohlas. Během 40. let 19. století pak publikuje řadu povídek a novel, které souborně vydal v knize *Studien* (česky *Studie*). O pár let později vydal ještě soubor *Bunte Steine* (česky *Pestré kameny*). V 50. letech 19. století se věnuje především práci na svém prvním románu *Pozdní léto* (*Der Nachsommer*, 1857; český překlad 1968). Zde vytvořil optimistický obraz ideální výchovy mladého hrdiny zejména díky přírodě a lidské práci, například práce řemeslníka nebo rolníka. Tento román charakterizoval například Friedrich Hebbel jako nudný a umělecké hodnoty postrádající počin.⁵ Důvodem bylo to, že se tímto románem Stifter vymykal hlavnímu proudu doby a šel vlastní cestou.

Hlavním dílem posledních let Stifterova života je rozsáhlá historická epopej o počátcích rodu Vítkovů a Rožmberků *Witiko* (*Vítek*, český překlad 1926), která vznikla v letech 1865 – 1867. Vztah Čechů a Němců je líčen jako harmonické soužití a vzájemné doplňování dvou fungujících národů. V posledních měsících života již potřetí přepracovával jednu ze stěžejních povídek *Z kroniky našeho rodu* (*Die Mappe meines Urgrossvaters*, první verze z 1841). Většina Stifterových povídek (20 z celkového počtu 26) vznikla během 40. let 19. století a uveřejňoval je v různých rakouských i německých časopisech. Knižně vyšly v souborech *Ze Studií* (*Studien*, 1844 – 1850), *Pestré kameny* (*Bunte Steine*, 1853). Posmrtně pak ještě jeho přítel Johannes Arent vydal dosud knižně nevydané prózy ve dvou svazcích *Povídky* (*Erzählungen*, 1869).

Celé Stifterovo prozaické dílo je téměř jednotné, stylem i tématicky. Cílem a náplní jeho práce byla harmonie, spolupráce Čechů a Němců a mravní omezení subjektivity ve prospěch vyššího. To je v rámci historického hlediska návrat ke staršímu

---

⁵ Jiří Stromšík – Stifterovy prózy, str. 682

typu epiky.⁶ Nejčastějším motivem v jeho dílech je motiv dětství, putování a loučení nebo lidského zranění. Hlavní hrdinové bývají většinou vystaveni životní zkoušce.

K jeho dílu se pak čtenáři i kritici vrací zejména v meziválečném období, kde místy vznikl až „stifterovský kult“. Dnes je považován za autora nadčasového, srozumitelného a velmi žádaného, zejména v Rakousku. Mnohdy bývá přirovnáván k Charlesi Dickensovi.⁷

3.3 *Analýza a interpretace povídek*

3.3.1 **Horský křišťál**

V této povídce se Stifter zaměřuje zejména na příběh dvou malých dětí, sourozenců Zuzky a Konráda, kteří se ztratí ve sněhové vánici na Štědrý den. Nastiňuje však i problematiku mezilidských vztahů a žití ve zdejších prostředí. Na základě toho podává poměrně přesný a zajímavý obraz venkovských občanů zdejšího kraje.

Na začátku se věnuje obsáhlému popisu církevních svátků, zejména Vánoc. V těchto popisech užívá množství superlativ či pochvalných přívlastků. Zdůrazňuje tím důležitost těchto obřadů ve společnosti, a to hlavně ve společnosti venkovských obyvatel. Užitím zdvojnásobení ukazuje na rodinný a intimní charakter těchto svátků. Dále se věnuje charakteristice vesnického života i zdejších obyvatel. Ty popisuje, podobně jako Klostermann nebo Urzidil, jako lidi odříznuté od světa, kterým to však vůbec nevadí, ani si to prakticky neuvědomují. Jedinou návštěvou v tomto kraji bývá turista, milovník přírody nebo malíř. *Obyvatelé si tu vytvářejí svůj vlastní svět, znají se všichni jmény a znají také navzájem své příběhy od dob dědečka a pradědečka, všichni truchlí, zemře-li někdo, a narodí-li se nikdo...*⁸. Charakteristika venkovských obyvatel se téměř shoduje s Klostermannovým pojetím, což se dále v povídce jen potvrzuje. Stifterova povídka *Horský křišťál* je velmi podobná Klostermannově *Vánici*, i proto zde najdeme podobné motivy. Děti, Zuzka a Konrád, které se ztratily v noční sněhové vánici, přežily jen díky houževnatosti, vynalézavosti a soběstačnosti. Tyto vlastnosti vykazuje zejména starší Konrád, k němuž mladší sestra Zuzka vzhlíží, plně mu důvěřuje a pokorně ho

---

⁶ tamtéž, str. 683

⁷ Kosatík, Pavel, str. 43

⁸ Horský křišťál, s. 448

poslouchá i následuje. Konrád je obětavý, zodpovědný a na svůj věk neobyčejně vyzrálý. Obdivuhodné na jeho chování je, že ani ve vypjatých situacích nepanikaří a zodpovědně se stará o svou sestru. Popisem jeho činů autor nepřímým způsobem podává vnitřní charakteristiku dětí. Také poukazuje na sourozeneckou lásku a úctu, což v dnešní době již není téměř k vidění.

V rámci zdejších mezilidských vztahů měla tato událost obrovský význam. Zdejší krajina je poměrně členitá, tvoří ji několik údolí, z nichž každé má svou vlastní vesnici. Lidé z ostatních údolí nebo vesnic jsou pro obyvatele někým cizím. Ztracené děti jsou potomky zámožného ševce z údolí Gschaid a dcery barvíře z millsdorfského údolí. Ačkoli rodina společně bydlela v gschaidském údolí, pro zdejší obyvatele byla určitým způsobem stále cizí, ačkoli tyto nesympatie nijak nedávají najevo. Jakmile ale děti zmizely, seběhli se lidé z celého údolí a prohledávali společně lesy i hory. *Děti se teprve od toho dne staly pořádně vlastnictvím obce, od té chvíle se už na ně nedívali jako na cizince, nýbrž jako na vlastní děti, které si přinesli s hory.*⁹ Autor zde poukazuje na pospolitost, nápomocnost a velmi blízký, až rodinný charakter mezilidských vztahů. To je zřetelné ve všech analyzovaných povídkách vybraných autorů.

Při popisu přírody se věnuje zejména hoře, která se tyčí nad údolím. Tu líčí jako monumentální symbol, ke kterému lidé z údolí vzhlížejí. Je neměnným symbolem zdejší krajiny a orientačním bodem. Hora dala název celé povídce – *horský kříšťál* totiž může být obrazné či symbolické označení pro její neustále sněhem pokrytou špičku, která tak může vypadat jako diamant nebo kříšťál. V okolí samozřejmě existují ještě jiné hory nebo vyvýšeniny, avšak žádná není takto důležitá. Pro ševce navíc má velmi důležitou roli, zajistila mu totiž živobytí a slušný výdělek. Tím, že zná její nebezpečnost a nástrahy, dokázal přizpůsobit tvorbu obuvi těmto podmínkám a tím si zajistil výnosné živobytí. Užitek z hory však mají i ostatní obyvatelé, například jako průvodci znají zdejšího terénu. Je také důležitá pro dodávku vody, která se díky tamní celoroční sněhové pokrývce do vsi dostává a slouží jako pitná voda, nebo pohání pilu či mlýn. Stifter horu tedy popisuje jako nádhernou, avšak nebezpečnou, což vzápětí potvrdí i příhoda dětí. Ty k hoře po oné osudné noci vzhlížejí vážně a s úctou. V životech zdejších obyvatel má nenahraditelnou úlohu.

---

⁹ Horský kříšťál, s. 488

Přírodu v této povídce líčí více jako proces, jako dění. Při tom okamžitě hledá a udává důvody, proč se co děje a co to znamená. Z tohoto dění také vyvozuje následky. K tomu využívá, ostatně jako v celé povídce, personifikaci. Ve většině případů přírodu zživotňuje, ta tedy na čtenáře působí jako samostatně fungující systém. Tuto systémovost je možno vidět i ve Stifterově popisu – velmi často líčí přírodu v rámci čtyř ročních období, církevních svátků, čtyř světových stran apod. Důraz klade také na lidové pověry a pořekadla, zejména ohledně počasí. Dalším prvkem lidové slovesnosti je pověst, která odkazuje k ubohému pekaři, jež zahynul v horách při cestě domů a na jeho počest je zde červený sloup s obrazem. Ten pro většinu lidí slouží jako upomínka i orientační bod zároveň.

Stifter hojně využívá personifikaci, ozvláštňující a originální slovní spojení, básnické obrazy, metafory, jako: *bělostné plaménky*¹⁰ (o sněhu na hoře), *měkký vzduch; na obloze se nepohnul vánek*¹¹, objevují se také oxymórony jako *bílá tma*¹² nebo *matně se třpytily a leskly*¹³. Co se týče využití barev, není tak bohaté, jako například u Urzidila. S prostředky, které evokovaly určitý smyslový vjem, si Urzidil doslova pohrával a tím vytvořil impresionistický popis. Stifter používá vesměs zejména přímá pojmenování. Z barev se nejčastěji objevuje bílá, červená, zelená a modrá, většinou použité v přirovnáních, jako *tenounká nitka jasně modré barvy*¹⁴ (o potoku), *mnoho zelených jedlových a smrkových větviček*¹⁵ nebo *sníh sahal dolů jako dlouhé bílé tlapky*¹⁶.

I když se tato povídka zajímá více o mezilidské vztahy a onu událost Štědrého večera, podává nám autor i obraz zdejší krajiny. Představuje ji jako samostatný systém s pevným fungujícím řádem. Každá změna v tomto řádu znamená obrovskou změnu i pro zdejší obyvatele, kteří na základě těchto poznatků vytvářejí různá pořekadla a poučky. Je pro ně nedílnou součástí života, představuje pro ně domov i zdroj obživy. Jelikož je Adalbert Stifter autorem spíše první poloviny 19. století, podává nám zde obraz již skutečně neexistující krajiny. Zároveň také připomíná již neexistující nebo stále více odlišný způsob lidského života, životních hodnot a fungování mezilidských

---

¹⁰ Horský křišťál, s. 465

¹¹ tamtéž, s. 461

¹² tamtéž, s. 470

¹³ tamtéž, s. 471

¹⁴ tamtéž, s. 462

¹⁵ tamtéž, s. 465

¹⁶ tamtéž, s. 471

vztahů. Důležitost přikládá lidské pokoře, ochotě pomoci, ale také vlastnostem jako je houževnatost, vynalézavost a vytrvalost. Příroda je zde vnímána jako cosi monumentálního a svébytného a zároveň užitečného: *...tak tomu bude dál, dokud se nezmění příroda a dokud bude na horách sníh a dokud v údolích budou lidé.*¹⁷ Dokud bude platit pevný řád přírody, bude vše fungovat. Ačkoli je nevyzpytatelná, lidé jsou na to již zvyklí a s úctou k přírodě i životu samotnému těží ze své situace maximum.

3.3.2 Hvozd

Tato poněkud rozsáhlejší povídka je rozdělena do celkem sedmi bloků (*Hrad v lese; Putování lesem; Dům v lese; Jezero v lese; Louka v lese; Skála v lese; Zřícenina v lese*). Příběh je rozdělen do těchto bloků na základě místa, kde se odehrává, nebo kterého se aktuálně týká.

Na počátku povídky se snaží autor popsat místo, ve kterém se bude odehrávat vyprávěný příběh. To naznačuje touhu či potřebu detailně seznámit čtenáře s prostředím. Na rozdíl od Johannese Urzidila, který se v líčení přírody orientoval zejména na hru s barvami, Stifter pracuje zejména s prostorem. Rozsáhlou a členitou krajinu popisuje z různých úhlů, používá různé pohledy, zdůrazňuje hloubku, šířku, rozvrstvení, orientuje se podle světových stran apod. Tímto dává najevo nedozírnost a monumentalitu přírody, také umožňuje čtenáři představit si členitost zdejší krajiny.

Děj povídky je zasazen do 17. století na počátku Třicetileté války, což není sice přesně řečeno, ale situaci si lze odvodit dle blížícího se válečného nebezpečí, ve kterém jsou nepřáteli Švédové, což značí právě toto období. Ze zámku na Vítkově Kameni otec, zdejší baron, Vítkovec Jindřich, přestěhovat své dvě dospívající dcery, Klarisu a Johanku, aby je ochránil před hrozbou válečného konfliktu. Vybuduje pro ně na utajeném místě v srdci zdejšího lesa dům, ve kterém mají veškeré důležité vybavení, dokonce pro jejich potěšení a z jeho bezmezné lásky nechal pokoje zde zařídit stejně, jako ty zámecké. Spolu s děvčaty zde bydlí několik čeledínů a děveček, hlavou domu se stává Řehoř, baronův dobrý přítel. Baron se synem zůstane na zámku a rozhodne se čelit případnému napadení. Dcery ho chodí při každé příležitosti kontrolovat dalekohledem, který jim skýtá alespoň nějaký kontakt s domovem. Válečnému napadení

---

¹⁷ tamtéž, s. 451

však zámek neunikl, byl dobyt, otec i bratr dívek zavražděn, stejně jako Klarisin milovaný. Tento poměrně jednoduchý příběh je podán velmi osobitým způsobem, který mu dodává na zvláštnosti a velikosti.

Celý příběh se odehrává na pozadí přírodních motivů a je jimi protkán. Jsou spjaté s aktuálním časem i náladou hlavních hrdinů. Při popisu krajiny, kterou vidí Stifter coby vypravěč, je popis ponurý, pochmurný, až smutný, např. žulové kameny přirovnává k lebkám, padlé stromy ke kostrám. Zmiňuje své rodné město Horní Planou, také městečko Frymburk, odkud pochází Stifterova první láska. Velmi detailně líčí přírodu, což může místy působit až jako manuál pro orientaci ve zdejší krajině a následně i příběhu, víc než líčení přírody. Autor doslova lpí na tom, aby čtenář měl reálnou představu, proto udává nejen konkrétní zeměpisné i časové údaje, ale také se snaží hrou s barvami, personifikací nebo zvláštními slovními spojeními doslova vykreslit obraz zdejší přírody. Čtenáře nazývá poutníkem, což poukazuje na to, že Stifter nechce, aby čtenář pouze četl příběh, ale aby doslova putoval s ním skrze les a vyslechl jeho vyprávění: *A ted', milý poutníku, když ses do sytosti vynadával, doprovod mě o dvě století nazpět.*¹⁸ Na začátek příběhu seznamuje čtenáře se sestrami, mladší Johankou a starší Klarisou. Jejich vnější charakteristika je téměř tak detailní, jako líčení přírody. Veškeré pocity, které dívky prožívají, se odrážejí také v nějakém přírodním motivu. Často jsou otcem přirovnávány k srnkám, později vypravěčem k pohádkovým vílám. Otec je připodobňován k lesu, který opatruje a střeží i tu „nejslabší travičku“. Protikladem je válka, která tuto krásu přírody ničí, stejně jako ničí i *nejdrahocennější a nejkrásnější rostlinu, lidský život*¹⁹. Užití protikladů je u Stiftera celkem časté. Užívá je pro ozvláštňení nebo pro detailnější a přesnější popis okamžiku, jako např. *zelenavě rudý třpyt; hořel a sršel bílými jiskřičkami* (o jinovatce v lese) apod. Těmito básnickými obrazy nejen evokuje smyslové vjemy, ale také zapojuje čtenářovu fantazii.

Častým motivem při líčení přírody jsou červánky, také různé barevné odstíny během západu či východu slunce. Stifter věnuje popisům večerů i svítání značný prostor. Využití barev je v této povídce značně markantnější, než v té předchozí. Více si zde pohrává s názvy barev, jejich odstíny. Užívá nejčastěji zlatou a stříbrnou, slova jako *třpyt, lesk, záře, zrcadla*. Mezi nejčastěji uváděné barvy patří černá, šedá, zelená, modrá, červená a jejich odstíny. Příklady užití: *rozzářil slabý proužek mléčného světla; slunce*

---

¹⁸ Horský kříšťál, s. 56-57

¹⁹ tamtéž, s. 70

zalévalo už truchlivě svým světlem pestré, žluté a rudé pásy podzimu, jež se táhly zamžené modrými lesy²⁰ apod.

Dalším významným motivem je motiv dětství. Ten představují samotné dvě hlavní hrdinky, což jsou dospívající sestry. Skrz povídku se kvůli vyostřené situaci a válečnému nebezpečí doslova přemění z nevinných děvčat a dětí v ženy. To je případ zejména starší z nich, Klarisy: *...ale teď už nejsem dítě, bezmocně vydané napospas všemohoucnosti svého citu; přijde panna, silná a sebevědomá – místo lilie bude držet v pravici meč Páně!*²¹ Johanka dospěje ve chvíli, kdy musí po smrti jejich blízkých Klarisu utěšovat.

Podobně důležitým motivem, který je typický pro Stifterovy prózy, je motiv loučení, odloučení a samoty. V této povídce jde o nucené vystěhování, ač za účelem ochrany a přežití, ze zámeckého přepychu do domu uprostřed lesa. Z toho jsou děvčata nejprve rozrušená a nešťastná, ale k přírodě najdou cestu a začnou toto místo milovat. I tak ale chodí při každé příležitosti dalekohledem kontrolovat rodný zámek na Vítkově Kameni, což jim poskytuje alespoň částečný a zdánlivý kontakt s domovem. Ačkoli se jim v novém domově líbí, stesk po skutečném domově neustále přítomen: *Všechno bylo před ní až děsivě jasné a blízké jak přičarované, ale všechno bylo načisto cizí.; Jako jejich očím přiblížil se i jejich srdcím, a byli bezmála doma...Pociťovaly radost, stesk a touhu...*²². Motiv odcizení, loučení s domovem a stesk po něm je pro Stifterovu tvorbu typický. Důvodem je jeho osobní zkušenost, kdy z milované Horní Plané odešel do Rakouska a zpět do rodného kraje se vracel již jen jako host.

Přírodu v této povídce pojal autor jako cosi neuchopitelného, jako vyšší princip. Hraje důležitou roli v životech hlavních hrdinů, ovšem v poněkud jiném smyslu, než tomu bylo v povídce *Horský křišťál*. Zde je příroda nepopsatelná, živoucí. Detailního a velmi názorného popisu přírody autor dosáhl zejména užitím množství přívlastků, které na sebe mnohdy kupil ve složitých souvětích. Velmi časté, stejně jako v předchozí povídce, je adjektivum *krásný*, také adjektiva označující barvy, stavy či pocity. Hojně jsou užívána také přirovnání: *...velkolepě krásné jako srdce jinochovo, plné poezie a fantazie, překypující, rozzářené jako tropická divoká krajina, ale právě tak nevědomé,*

---

²⁰ tamtéž, s. 92

²¹ tamtéž, s. 106

²² *Horský křišťál*, s. 89

*tak nepěstěné, tak drsné a nezbadatelné jako příroda*²³. Příroda je plná života, který se snaží autor zachytit četnou personifikací: *měsíc stál v úplňku nad nekonečnými temnými poduškami, v nichž dřímá les, a tichounce, aby nic neprobudil, je zasypával zrníčky snů svého světla*²⁴.

Stifter jako autor 19. století představuje čtenáři obraz přírody a krajiny, která dnes již v této podobě neexistuje. Na této povídce je zajímavé to, že kromě toho, že autor čtenáři podává obraz krajiny své doby, snaží se vykreslit obraz té samé krajiny, ovšem o celá dvě století dříve. Tato povídka je tudíž dvojitým pohledem na jednu a tutéž krajinu – smyšlenou představou ze 17. století a skutečným zobrazením ze Stifterova období, tedy z 19. století. V obou případech líčí přírodu jako živoucí systém, jako něco líbezného, překrásného a kouzelného. Motiv kouzla a čarovnosti je v této povídce znatelný. Nádech tajemnosti dodává zmínění hned několika lidových pověr či legend vztahujících se k tomuto místu. Ty dodávají například skrytému jezeru uprostřed lesů tajemný až strašidelný nádech. Řehoř, člověk, který celý život v přírodě žije, je přesvědčen, že lidé jen nedovedou dostatečně pochopit podstatu a krásu přírody, proto ji raději přiřkli strašidelné historky a těmto místům se vyhýbají.

Stifterovo pojetí přírodních motivů v obou vybraných povídkách je poměrně podobné, avšak její zobrazení pomocí jazykových prostředků je znatelně odlišné. V povídce *Horský křišťál* je jeho vyjadřování poměrně strohé, jazykové prostředky v povídce *Hvozd* jsou výrazně bohatší. Básnické obraty i obrazy jsou nápaditější, obsáhlejší, líčení přírody je vsutku líbezné (jak sám přírodu často pojmenovává). Doslova útočí na čtenářovy smysly, a to nejen hrou s barvami či světlem a stínem, ale také velmi autentickým a detailním popisem pocitů a nálad hlavních hrdinů. Tímto způsobem také líčí konkrétní krajinu a místa v přírodě, jeho touha podat detailní obraz dovoluje čtenáři utvořit si téměř živou představu popisovaného místa. Stifterova krajina působí romanticky, pohádkově a tajemně. Mnohdy bývá opředena strašidelnými či tragickými pověstmi a lidovými báchorkami, což jí přidává na atraktivnosti.

---

²³ tamtéž, s. 90

²⁴ tamtéž, s. 91

4 Karel Klostermann – život a dílo

4.1 Život

Karel Klostermann se narodil v roce 1848 v tehdy rakousko-uherské obci Haag am Hausruck do rodiny lékaře Josefa Klostermanna a Charlotty Hauerové jako nejstarší z deseti sourozenců. Byl pokřtěn jako Karel Faustin. Právě Faustin byl jedním z Klostermannových pseudonymů, pod kterým publikoval část své tvorby.

Zhruba rok po jeho narození se rodina stěhovala do Sušice, kde jeho otec Josef začal působit jako praktický, později jako panský lékař. Karel Klostermann si jako dítě vytvořil velmi silný vztah k přírodě a zvířatům. Ten mu vydržel po celý život, dokladem toho je například založení Spolku pro týrání zvířat v Plzni. Otec mu kvůli pracovní vytíženosti ponechával značnou volnost. Malý Karel Klostermann proto býval velmi často sám. Rodiče ho vždy vedli k tomu, aby nikoho neodsuzoval pro chudobu, proto pro něj nebylo problémem vyhledávat přátele mezi vrstevníky z řad pasáků krav.

Zpočátku vyučovala Karla jeho matka doma, ale starost o domácnost a Karlovy mladší sourozence ji plně zaměstnávala. Karel byl tedy dán do školy v Nezamyslicích, později přešel do Stříbrné Hory, kde se připravil na studium gymnázia. V roce 1857 započal studium na gymnáziu v Písku, kvůli přísnému přístupu přešel na gymnázium v Klatovech. Zde například v této době působil Vojtěch Alois Šmilovský, vl. jménem Alois Schmilauer, autor povídek z maloměstského prostředí. Jeho nejznámějším dílem je větší povídka *Za ranních červánků* z roku 1857.²⁵

Nakonec se však kvůli velké vzdálenosti od domova a nedostatku financí na dojíždění vrátil Karel zpět na písecké gymnázium, kde v roce 1857 odmaturoval. Dle otcova přání dále pokračoval studiem na lékařské fakultě ve Vídni. Zde například vstoupil do Českého akademického spolku, kde mohl prezentovat svůj názor na česko-německou situaci. Nestyděl se za své české kořeny a požadoval mezi oběma stranami rovnoprávnost. To rozpoutalo drobné neshody národního rázu mezi ním a otcem, který se přikláněl spíše k německé straně. Ve Vídni se potýkal s nedostatkem peněz, což se nakonec stalo jedním z hlavních důvodů ukončení studia. V roce 1870 přijal na dva roky místo vychovatele v Žamberku. Sám se však vzdělával v mnoha směrech, osvojil si například francouzský, španělský, polský, rumunský a částečně

---

²⁵ Dějiny české literatury III., str. 245-246

i anglický jazyk. Seznámil se zde s profesorem Eduardem Albertem, který mu zajistil místo redaktora ve vídeňském časopise *Wanderer*, který se zastával českých zájmů. Po zastavení vydávání tohoto časopisu pak přijal Klostermann v říjnu roku 1873 místo suplenta na nové německé reálce v Plzni, kde působil až do roku 1908.

Zemřel 16. července 1923 na rozedmu plic ve Štěkni u Strakoníc.

Celý svůj život hodně cestoval, nejraději a nejčastěji se však vracel zpět na Šumavu, na Kvildu nebo do Schlösselwaldu, kam ho kdysi brával jeho otec. Díky tomu tuto krajinu bezpečně znal a mohl ji detailně a výstižně popsat ve svém díle.

4.2 Dílo

Karel Klostermann je spisovatelem tzv. venkovské prózy, nebo regionální literatury, stejně jako např. Antal Stašek či Terézie Nováková. V jeho díle nalezneme prvky realismu, naturalismu i romantismu, který byl na přelomu století znovu objeven. O románu *Ze světa lesních samot* napsal profesor Masaryk v časopisu *Naše doba* roku 1895 následující: *Kdyby slovo realism nebylo tak mnohoznačné, řekl bych, že Klostermann je realistický pozorovatel; a kdyby slovo romantism nebylo tak kompromitované, řekl bych, že Klostermann při realismu pozorování má romantickou náladu.*²⁶

Klostermannovo dílo čítá celkem přes 300 různých děl – románů, obrazů, novel, skic, povídek, črtů i pamětí. Německy napsal zhruba 160 děl, především příspěvků do časopisu *Politik*. Česky přispíval zhruba ve stejné míře téměř do všech beletristických časopisů, kalendářů, novin i almanachů. Tvořit však začal poměrně pozdě (přibližně v jeho 37 letech), díky tomu však byl již autorem vyzrálým a moudrým s vyhraněnými názory. Začínal řadou črt do časopisu *Politik*, které vydával pod pseudonymem Faustin. Tyto črty sklidily obrovský úspěch, proto všech 33 článků později vydal souborně roku 1890 v prvotině *Böhmerwald Skizzen* (přeloženo pod názvem *Ze Šumavy* Marií Stunovou roku 1925).²⁷ Na základě toho byl osloven Václavem Vlčkem, redaktorem časopisu *Osvěta*. Na jeho žádost začal psát Klostermann také česky a přímo pro *Osvětu* napsal svou první českou povídku *Rychtářův syn* (1890).

---

²⁶ Život a dílo Karla Klostermanna, str. 116

²⁷ tamtéž, str. 167

Klostermann se proslavil především svými velkými romány, např. *Ze světa lesních samot* (1892), *Mlhy na Blatech* (1909, poprvé v *Máji* 1906), *Za štěstím* (1893), *V ráji šumavském* (1893), *Skláři* (1896), *Světák z Podlesí* (1905), *Suplent* (1913) nebo *Ecce homo* (1915). První tři zmíněné romány byly oceněny Cenou České Akademie. Věnoval se však i tvorbě povídkové, i když dlouhou dobu byla spíš sekundární záležitostí. Mezi jeho povídkové soubory patří např. *V srdci šumavských hvozdů* (1896), *Pošumavské rapsodie* (1908), *Odyssea soudního sluhy* (1910) nebo *Šumavské povídky* (1925).

Karel Klostermann, s pseudonymem Faustin nebo Doubravský, bývá také nazýván „básníkem Šumavy“. Poprvé jej tak označil roku 1894 Jaroslav Kamper v časopise *Magazin für Literatur*.²⁸ Podrobný přehled Klostermannovy tvorby nalezneme v *Karel Klostermann – Soupis díla*.

4.3 Analýza a interpretace povídek

Z mnoha Klostermannových povídek jsem pro tento rozbor zvolila povídky *Vánice* (*Šumavské rapsodie*, 1975) a *Šupák* (*Lístky ze šumavské epeje*, 1983). Tyto dvě povídky jsou totiž výstižnou ukázkou odlišného pojetí konfliktu člověk vs. příroda. Zatímco v první povídce je příroda hlavním činitelem, ve druhé ustupuje do pozadí a hrdinou se stává typická Klostermannova postava šupáka.

4.3.1 Vánice

Tato povídka vypráví příběh rodiny, do jejíhož fungování dramaticky zasáhne nevyzpytatelná šumavská příroda.

Dřevorubec Martin Kůs se vydal se svými přáteli a spolupracovníky za prací do nedaleké Kvildy. Když se vraceli zpět domů, zastihla celou skupinu prudká sněhová bouře, ve které se Kůs ostatním ztratil z dohledu. Nikdo o něm nic neví. Příběh se obrací k dřevorubcově rodině, která mezitím prožívá všední den. O Kůsově osudu se začíná hovořit až ve chvíli, kdy matka Kůsová pošle dceru Anče k sousedům, aby zjistila, zda se již muži vrátili z Kvildy. Čtenář se dozvídá, že Martin Kůs zůstal uvězněn ve sněhové vánici a díky své intuici a pohotovosti se dokázal ukrýt

---

²⁸ tamtéž, str. 117

v rozpadlém stavení. Sáhl si na dno svých sil, vánici však přečkal a vrátil se zpět domů, kde na něj čekalo jen vyhubování za pozdní příchod a malou výplatu.

Na počátku povídky se objevuje Kůsova rodina. Jeho manželka je charakterizována zejména zobrazením chování vůči vlastním dětem: „*Co pořád žvaníš, jdi!*“ *odpověděla matka nevrlym, skuhravým tónem. „Od božeho rána ta ženská škemrá v jednom kuse po tátovi. Hled' si díla, fňukno lenivá, ty, a nestarej se vo tátu. Však přijde, až bude čas, ej!*“²⁹. Vnitřní charakteristiku umocňuje také užití tehdejšího tamějšího nářečí, nespisovných výrazů a obecné češtiny. Je popisována jako *žena, malá, suchá, napohled slaboučká, osmáhlých vráscitých lící...*³⁰. Na první pohled je zřejmé, že Kůsová je hlavou rodiny, která se musí o vše starat. Čtyřdenní zpoždění jejího manžela nebere příliš v potaz, jako by ji to nezajímalo. Na konci příběhu mu dokonce vynadá a bez ohledu na to, co právě prožil, ho i nadále nechává čekat na polévku. Kůsová je praktická žena obroušená životem. Svou tvrdou slupku, kterou tímto postojem a chováním ukazuje, si nutně musela vybudovat, aby mohla v šumavské krajině přežít. Věcnost a zdánlivá necitelnost, se kterou jedná, je skutečně jen nutným obranným štítem. Jak názorně dokazuje celý příběh, příroda, zejména tato šumavská, je silně nevyzpytatelná a Kůs měl vlastně štěstí, že vůbec přežil. Jeho žena tak vnitřně musí být připravena na tuto situaci. Nejen proto musí být silná a striktně praktická. V době manželovy nepřítomnosti musí zastat veškerou ženskou i mužskou práci, navíc k tomu obstarávat děti.

Kůs a Kůsová představují jedny z typických obyvatel šumavských lesních samot z Klostermannových povídek. Jak později sám Klostermann naznačuje, tito lidé jsou ojedinělí, výjimeční a žijí ve zcela zvláštním a atypickém světě. Všichni hrdinové oplývají specifickými vlastnostmi, které jim pomáhají přežít v těchto mnohdy nehostinných a nevyzpytatelných podmínkách. Klostermann se dokonce o těchto lidech zmiňuje jako o určitém zvláštním „druhu“: „*jest s podivením, jak lidé jeho druhu se orientují a jak nic na světě je neodvrátí od směru, kterým se jest jim bráti.*“³¹. Klostermann zde naznačuje, že by Kůs býval nepřežil vánici, kdyby neoplýval niterní silou a právě těmi zvláštními vlastnostmi, jako je houževnatost, vytrvalost, intuice či důvtip. Příroda ho zde dohnala až na samotné dno jeho sil, zároveň ho však zachránila

---

²⁹ Šumavské rapsódie, str. 25

³⁰ tamtéž, str. 27

³¹ Šumavské rapsódie, str. 37

v kombinaci právě s jeho vynalézavostí: *Jeho život, jeho duše visela na tomto malinkém dřívku... Pomalu, pozorně třel dřívko o kámen. A hle, fosforeskující rýha proskočila tmou, pak ještě jedna a ještě třetí a pojednou to vzplálo....* Svým způsobem je Kůs hrdinou, který dokázal přežít v takto extrémní situaci. Stejně jako mnozí další z Klostermannových hrdinů, ani on však své hrdinství nijak nedává na odiv, naopak. Zůstává skromný a pokorný vůči Šumavě i vůči své ženě. Navíc jemu to ani jako hrdinství nepřipadá, jelikož se takto naučil žít a podobné situace k životu ve zdejších podmínkách patří, a tudíž mu přijdou víceméně samozřejmé.

Šumavská příroda v této povídce zaujímá hlavní postavení. Právě ona je totiž dynamickým činitelem, který rozhoduje o vývoji situace. Pro své obyvatele představuje nejen obživu, ale také domov. Zároveň je pro ně neustále i určitým nebezpečím, které jim může bez varování domov a dokonce i život vzít. Šumavská krajina vystupuje v této povídce jako nevyzpytatelný živel, který prakticky určuje životy svých obyvatel. Lidé se tomuto faktu museli přizpůsobit a naučit se různým dovednostem i vlastnostem, díky kterým mohou přežít. I přes to by však tuto krajinu neopustili. Tento jev se objevuje i v mnohých dalších povídkách, např. *Odysea soudního sluhy*. Lidé z měst a města samotná jsou pro ně čímsi cizím a nepochopitelným. Město jim maximálně poskytuje zaměstnání, jako právě například dřevorubci Kůsovi Kvilda. Navíc ve městech sídlí vrchnost, ke které nemají kladný vztah.

Popis přírody je v této povídce velmi detailní. Klostermann využívá zejména hry se světlem či barvami: *...kolem osmé, když slunce vycházelo a sníh na stromech se leskl jako čisté stříbro, v němž diamanty a rubíny se mihotají, byli pod Hůrkou.*³² Kromě barev či kontrastu světla a tmy využívá autor i slov popisujících ostatní přírodní jevy, které můžeme vnímat různými smysly: *Hukot vůkol, praskot i třeskot...*³³; *čpavý, kousavý kouř*³⁴; *Ale strašně bolel hrůzný chlad.*³⁵ Často se objevuje i personifikace, díky které působí příroda jako skutečně živoucí element: *vítr a hustě padající sníh pohltily jeho hlas“; ale tento vzteklý sníh, který se sypal pořád hustěji,*

---

³² Šumavské rapsódie, str. 36

³³ tamtéž, str. 37

³⁴ tamtéž, str. 42

³⁵ tamtéž, str. 40

který se kupil místy v opravdové hory³⁶; Venku skučel vítr, stromy sténaly, šuměly a praskaly jako dřív.³⁷

V této povídce se dostává příroda do popředí, má hlavní roli i v životech tamních obyvatel. Ti se museli zdejšímu prostředí přizpůsobit, což dokazují postavy věčné a praktické matky Kůsové i houževnatého a bojovného Matěje Kůse. Jejich život, stejně jako život ostatních obyvatel, je se zdejší přírodou neodmyslitelně spjatý. Představuje pro ně domov, obživu, ale také hrozbu, čímž udržuje v těchto lidech pokoru. Hlavní hrdinové této povídky, jejich osudy a osudy dalších tamějších obyvatel, jsou sice zdůrazňovány, ale povídka nám podává obraz především o síle a nevyzpytatelnosti zdejší Šumavy.

4.3.2 Šupák

V této povídce je popisován život a osud Vojty Kudrny, typického Klostermannovského šupáka.

Vojta Kudrna byl prostě prachudý, ubohý, od dětstva opuštěný člověk, který se světem protloukal, jak tomu rozuměl a jak mohl³⁸. V raném dětství mu zemřela matka, nikdo ho tudíž nevychoval. Usadil se u sedláků, kterým pomáhal v hospodářství. Když vyrostl, řekl si, že se udělá pro sebe³⁹. Zabydlel se v bývalé pazderně (budova, kde se dříve zpracovávalo konopí nebo len⁴⁰), kde si z mechu, suché trávy nebo listí vytvořil postel a vybavení, v zimě ho místo kamen hřál koňský hnůj. Je zde tedy evidentní jeho silný vztah k přírodě, respektive k přírodním zdrojům, který je téměř nutný. Příroda mu poskytuje prakticky vše, co mu nebylo dopřáno ze strany společnosti. Dá se říci, že pro něj je příroda životně důležitá.

Vojta je typickým příkladem postavy šupáka. Tuto postavu vytvořil právě Klostermann ve svých povídkách. Je to postava hnance či tuláka (z německého *Schub*⁴¹). Kudrna je na první pohled tulákem. Jeho srdce ho táhne do světa, chce poznávat krajinu domácí i cizí. Je vyznavačem volnosti, příliš se nevyzná v systému,

---

³⁶ tamtéž, str. 37

³⁷ tamtéž, str. 40

³⁸ Lístky ze šumavské epeje, str. 129

³⁹ tamtéž, str. 130

⁴⁰ Ústav pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]

⁴¹ Vilém Pech, str. 730

příkazech a pravidlech společnosti. Dostává se proto velmi často do křížku se zákonem. Naštěstí Kudrnu velmi dobře zná okresní sudí (soudce) kašperskohorský, který o něm, jako jeden z mála, ví, že je dobrák od kosti a nic nemyslí zle. Spolu se vždy nějak dohodnou a Kudrna mu jeho snahu a ochotu nejednou oplácí laskavostí. Pro Kudrnův životní styl a pro něj samotného bohužel nemají pochopení úplně všichni. Kudrna se postupně stahuje do sebe. Konec povídky tvoří úvaha nad tím, co se s ním asi stalo, zřejmě je již mrtvý. V předposledním odstavci vypravěč oslovuje čtenáře a nabádá ho k nesobeckosti a k tomu, aby nesoudil člověka dle vzhledu: *Ty pak, milý čtenáři, až se zase jednou budeš modlit Otčenáš za zemřelého, jehož nikdo nevzpomíná, vzpomeň na ubohého tuláka, na Vojtu Kudrnu, a pro jeho památku neuzavírej srdce žádnému z bídných vyděděných tohoto světa*⁴². Povídku pak uzavírá soudcova otázka osudovosti.

V této povídce jde především o konflikt člověk vs. společnost. Zcela jasně je na prvním místě postaven člověk, tedy hlavní hrdina. Příroda je zde pouze vedlejším činitelem, ačkoli je pro Kudrnu životně důležitá. Není zde zobrazována jako konkrétní šumavská krajina, i když je povídka zasazena do této oblasti. Je využívána spíš jako kulisa. Prostor této přírody není již omezený, jako je tomu v povídce Vánice (ta se odehrává v dané konkrétní oblasti Šumavy), nýbrž zahrnuje veškerou přírodu a široký prostor neomezený ani státní hranicí. Ve větší míře je místo popisů konkrétní krajiny využíváno především popisu abstraktních pocitů, které příroda vyvolává, jako volnost, svoboda, neohraničenost. To jsou základní životní hodnoty i pro Kudrnu. Touží poznávat krajinu a svět. Jediné, co mu v tom brání, je nesmyslná státní hranice, kterou utvořil člověk a nesmyslná pravidla, která vytvořila společnost. Což jasně ukazuje na konflikt společnost vs. příroda, stejně, jako na konflikt společnost vs. jedinec. Zatímco v povídce Vánice je Šumavská příroda nejen hlavním činitelem, ale také konkrétní nedílnou součástí životů jejích obyvatel, zde vystupuje jako něco, co je neustále potlačováno člověkem a z konkrétní věci se stává spíš abstraktní vjem. Kudrna byl s přírodou nejvíce spjat, zároveň je považován za největšího podivína a společnost ho vyřadila. Tato povídka by se tedy dala považovat za jakousi sociální kritiku, kritiku tehdejší společnosti. To by odpovídalo i zařazení Klostermannovy tvorby k tvorbě realistické či naturalistické.

---

⁴² Lístky ze šumavské epeje, str. 148

Přímá řeč je zde častější, než v předchozí povídce. Nalézáme zde prvky obecné i hovorové češtiny tehdejší doby, a také místní nářeční prvky: *já bych prosil vo konský*⁴³; *to si snadno vodsedím*⁴⁴. Velmi výrazné je také onikání, tedy oslovení jedné osoby pomocí tvaru pro 3. osobu plurálu: *Ale, ráčej odpustit, milostpane, tohle nim nepovídám jako skrz jejích milostpaní*⁴⁵. Onikání je v dnešním jazyce považováno již za archaismus a takových archaismů zde nalezneme více: *vodundat* (odebrat), oslovení *milostpane*, *ouřad*, *ráčet*, *cukrkandl*. V dnešní češtině jsou tato slova sice již archaismy, mohou však být stále součástí nářeční slovní zásoby. V některých případech mohou být užívána i jako ironie či parodie. Jako ironie může v této povídce působit právě užívání onikání Kudrnou i oslovení pana soudce *milostpane*, *pantáto*. Stejně tak Kudrnův styl mluvy může být důvodem pro jeho vyřazení ze společnosti. Skrze povídku, zejména pak skrz přímou řeč, odhalujeme Kudrnovo nitro, které je ve skutečnosti dobrácké, jemné a upřímné: *věřte mi, že to byl hodný člověk. Což, stačily jeho síly, aby přemohl svůj osud?*⁴⁶. To, co na první pohled čtenář může chápat jako nedostatek úcty vůči soudci či jako ironii, je ve skutečnosti projevem upřímnosti a čistého lidského nitra hlavního hrdiny.

V úvodu i závěru povídky se snaží vypravěč přesvědčit čtenáře, že Kudrna, ač to tak nevypadá, je vskutku milý a nekonfliktní člověk, který jen žije svým vlastním životním stylem. Na začátku povídky se vypravěč dokonce odvolává na Dostojevského a jeho psychologické romány (Dostojevskij je dokonce považován za autora tohoto typu románu): *tyž Dostojevský, který ve svých „Zápisích z mrtvého domu“ pitval duševní život a povahu trestanců kteréš sibiřské káznice a poctivě zaznamenával všechny dobré stránky těchto vyvržených z lidské společnosti: byl by o něm dojista řekl, že je hodný člověk.*⁴⁷ Zároveň čtenáře hned v následující větě utvrzuje v tom, že i on, ačkoli není Dostojevským, tvrdí totéž.

V závěru povídky, v předposledním odstavci, opět vypravěč navazuje kontakt a oslovuje čtenáře. Tentokrát ho nabádá k tomu, aby neodsuzoval člověka, kterého nezná, jen podle vzhledu či dle názoru ostatních. Tvrdí, že ačkoli se může člověk stokrát zklamat, určitě by zbolelo, kdyby se dozvěděl, že odbyl tak dobrého člověka, jako byl

---

⁴³ Lístky ze šumavské epeje, str. 143

⁴⁴ tamtéž, str. 144

⁴⁵ tamtéž, str. 137

⁴⁶ tamtéž, str. 148

⁴⁷ Lístky ze šumavské epeje, str. 129

právě Kudrna. V samotném závěru vystupuje pan soudce a celou povídku uzavírá řečnickou otázkou: *Což, stačily jeho síly, aby přemohl osud svůj?*⁴⁸.

Tato povídka by se tedy dala považovat za sociální kritiku i za psychologickou povídku. Šumavská krajina je zde potlačena do pozadí, hlavní roli zde hraje Kudrna a jeho život plný nedorozumění.

---

⁴⁸ tamtéž, str. 148

5 Josef Váchal

5.1 Život

Narodil se v Milavčích u Domažlic 23. září 1884 jako nemanželské dítě Josefa Šimona Aleše a Anny Váchalové. Během prvních dvou let se o něj staral jeho strýc, Jakub Váchal, jelikož Josefova matka musela podle tehdejších mravů odjet do Prahy do služby.⁴⁹ Po těchto dvou letech, strávených ve Velvarech, si vzali Josefa do péče prarodiče z otcovy strany. Na toto období dětství vzpomíná jen v nejlepším, ovšem vztahují se k němu i některé traumatické zážitky, jako např. první setkání se smrtí při nutném utracení nemocných psů. Váchal později přiznává, že některé z jeho podivínských projevů mohou být zapříčiněny zážitky z dětství, které u každého jedince formují budoucí lidskou psychiku. Ve škole i mimo ni nejraději četl. Také se zajímal o kresby, ve kterých je znatelná snaha zachytit jeho obrovskou fantazii.

Po základní škole studoval na píseckém gymnáziu, které však kvůli problémům v oblasti matematiky nedokončil. Stal se knihařským učněm v knihařském závodu Jindřicha Waitzmanna v Praze. Váchal se v této době začíná více zajímat o umění. Jeho prvním datovaným uměleckým dílem je sešit karikaturních kreseb *Krásno ve věrném zobrazení přírodním, tak jak ho z vlastní zkušenosti poznal Josef Váchal L. P. 1900*. Poprvé se tak začíná rýsovat Váchalova umělecká osobnost.

Váchal vytvořil dva ručně psané i kreslené časopisy *Hodnole nadšená* a *Dekadent geniální*, které parodovaly dobové časopisy *Moderní revue* nebo *Nový kult*. V tomto období jeho tvorby používá také pseudonym *Zubreáš Kosatec*. Od počátku je jeho vztah k umění dost protikladný: *Váchalova láska k umění byla jako mince, jejíž rub tvořil obdiv a líc výsměch. Pokora a skepse*.⁵⁰ I v pozdější době je tato protikladnost patrná, např. v cyklu vyřezávaných figur *Alegorie zlých vlastností*, ve kterém snaží postihnout dualismus dobra a zla.

Po vyučení v roce 1902, pracoval jako knihařský dělník, ovšem tuto pozici kvůli osobní touze stát se umělcem opustil. Doma se plně věnoval malbě a psaní veršů. Dokladem literární tvorby tohoto období je sešit *Verše z dlouhé chvíle* a dokladem umělecké tvorby cyklus *Pekelné eso, Pláň elementární* nebo *Pláň astrální* z roku 1904.

⁴⁹ Olič, Jiří. ...nejlépe tlačit vlastní káru sám, s. 9

⁵⁰ Olič, Jiří. ...nejlépe tlačit vlastní káru sám, s. 17

Těmito „pláněmi“ se údajně zbavoval strachu z nočních přízraků.⁵¹ Tento strach se nadále držel v jeho umělecké tvorbě v podobě strašidel na jeho obrazech. V roce 1903 se seznámil s tzv. *Theosofickou společností*, která psychicky citlivého Váchala silně zasáhla. Zúčastňoval se také různých seancí. Seznámil se také s anarchistickou společností, díky které se seznámil s S. K. Neumannem nebo Františkem Gellnerem a dalšími literáty této doby. Inspirován tímto hnutím a časopisem *Nový kult* vytvořil svůj vlastní anarchistický literární kroužek *Kult mladých*. Ten neměl dlouhého trvání.

Na základě doporučení jeho strýce Mikoláše Alše, kterému roku 1904 ukázal Váchal svůj kreslený cyklus *V životě bída a hrůza*, studoval soukromé malířské školy Aloise Kalvody a Rudolfa Béma. Roku 1905 se v rámci tohoto studia vydává na první tzv. „cestu za motivy“ do jižních Čech a Pošumaví. Zajímavostí je, že zde ušel zhruba 290 kilometrů pěšky. Z této cesty vznikla série olejem malovaných krajin. Poslední umělecké školení ukončil v roce 1908, ačkoli je stále přesvědčen o tzv. „nenaučitelnosti“ umění. Začíná se více než literatuře věnovat právě výtvarnému umění.

Inspiroval se také revue literátů katolické moderny *Meditace*, kde byly přetištěny i některé jeho dřevoryty.⁵² Je také spoluzakladatelem revue *Veraikon*, která zahrnovala i další autory, povětšinou přívržence tzv. *nové spirituality*. Tito autoři, jako Emil Pacovský, Jane Konůpek nebo Jan Zrzavý, vytvořili pak v roce 1910 společně s Josefem Váchalem skupinu malířů *Sursum*, později spolek *Sursum*. Tato skupina se snažila vyjádřit nesouhlas s duchovním klimatem v zemi. Váchala významně ovlivnilo přátelství s Jakubem Demlem, kterému ilustroval jeho díla jako např. *Rosnička* nebo *Hrad smrti*. Ukončením tohoto přátelství z Demlovy strany byl naprosto zdrcen a rozhodl se k tématickému návratu zpět ke spiritualismu. Dalším velkým zásahem byla 1. světová válka, ze které se vrátil se silným antimilitaristickým postojem. Od této doby by se dala jeho tvorba i život charakterizovat množstvím protikladů. Stal se členem několika spolků, např. *Společnosti pro pěstování všeobecných vědomostí* nebo *Společnosti pro psychická studia*. Na krátkou chvíli byl také členem sociální demokracie. Podnikal časté cesty na Slovensko, do Českého ráje. Nejvíce však

---

⁵¹ Olič, Jirí. *...nejlépe tlačit vlastní káru sám*, s. 18 – Olič tvrdí, že Váchal se v noci budil a sledoval, jak z něj cosi tahá peřinu. Proto věřil v to, že zobrazením (doslova portrétováním) tohoto přízraku ho zneškodní a tím nalezne opět duševní rovnováhu a klid.

⁵² Josef Váchal. *Slovník české literatury po roce 1945*. [online]

navštěvoval Šumavu, kam po smrti své ženy jezdil se svou studentkou Annou Mackovou.

Náboženskou nespokojenost projevil vystoupením ze všech spolků a vstupem do sdružení *Volná myšlenka* v Praze, kde přednášel. Jeho tvorbu definitivně omezil příchod socialistického realismu. Zemřel sužován materiálními problémy a téměř v zapomenutí v roce 1969 ve Studeňanech.

5.2 Dílo

Dílo Josefa Váchala je silně ovlivněno okultismem a spiritualismem. Patřil mezi vyznavače tzv. *nové spirituality*. Jeho díla byla tvořena pod vlivem secese, expresionismu, lze také nalézt prvky symbolistické nebo naturalistické. Pro Váchala je však typické hledání zcela nového vyjádření, díky čemuž jeho dílo zůstávalo často nepochopeno a kritizováno. V tomto ohledu byl velmi svérázným umělcem. Mezi jeho vzory patřil především Edvard Munch nebo Nikolas Roerich, inspiroval se také filozofií Friedricha Nietzscheho nebo theosofií, či různými dalšími mystickými vědami. V díle odrazil své vlastní chápání světa, ve kterém se často objevovala absurdita, protiklady, grotesknost nebo satira. V některých dílech lze nalézt i vulgární, až erotické prvky.

Už od školních let se zajímal o výtvarné a literární umění, přičemž to výtvarné u Váchala nakonec zvítězilo. V roce 1906 vytváří olejem malovaný triptych *Komedie života*, skládající se z částí *Zrození*, *Život* a *Smrt*. Téma komedie života patří ke světově nejfrekventovanějším tématům symbolismu. Účastní se také nespočtu výstav, mezi jeho první patří výstava tzv. *Osmý*, kde se shromáždila většina významných malířských osobností. Hlavní a zároveň nejpłodnější období jeho tvorby je období první republiky. V této době tvoří bezpočet maleb (*Progresivní paralýza*, *Vstup do záhrobí*, *V životě bída a hrůza*, *Incubus*), dřevorytů (*Chlapec pod stromem*, *Šílenství*, *Černá magie*), řezeb a sošek (*Skřet*, *Nosatec*) i grafik (*Svědění*, *Pokušení*, *Magie*).

Vydal však i několik literárních děl, většinou ve formě textů doprovázených vlastními ilustracemi nebo dřevoryty. Mezi jeho první autorské knihy patří *Vidění sedmera dnů a planet*, *vypsání, kterak tyto na zemi působí* a *Přepěkné čtení o jasnovidném Vavřinci, kterak skrze zlého d'ábla záhubu na duši vzal a špatného konce došel*. Mezi nejvýznamnější literární díla Josefa Váchala však patří román *Krvavý*

román (1924), *Šumava umírající a romantická* (1931) a *Receptář barevného dřevotisku* (1934).

Josef Váchal patří k nejsvráznějším osobnostem českého umění 20. století, ačkoli jeho tvorba bývá často nedoceněna a opomíjena.

5.3 *Analýza a interpretace – Šumava umírající a romantická*

Tato kniha patří mezi Váchalova nejznámější literární díla. Zajímavostí je, že v originální podobě váží přes 20 kilogramů a vyšla pouze v jedenácti exemplářích (obsahuje 74 barevných dřevorytů tištěných v 16 barvách). Literární část knihy tvoří eseje o Šumavě, které jsou psány zvláštním a zcela originálním jazykem plným archaismů a jazykových experimentů.⁵³

Skrze celou knihu lze spatřovat Váchalovu nespokojenost se současným vzezřením šumavské krajiny. Již na samotném začátku díla tuto nespokojenost, až rozhořčení vyjadřuje autor slovy: *ŠUMAVA! Valuta ustavičně klesající!*⁵⁴. Velká část knihy se zabývá Šumavou coby zdevastovanou, zničenou a stále ničenou krajinou, kde největším škůdcem je člověk. Přírodu utlačuje hospodářským vývojem, technikou, potřebou čerpat přírodní zdroje a zabírat půdu pro zemědělství. Autor několikrát připomíná, že tyto potřeby společnosti jsou sice na vině, ale nikdy by tato devastace přírody nebyla tak markantní, kdyby člověk nebyl přemnoženým tvorem, který si zvykl přizpůsobovat prostředí sám sobě: *V rozmnožování svého rodu závodí tu člověk s komáry a žábami.*⁵⁵ Člověka ve všeobecném slova smyslu považuje za faktor, který přírodě škodí nejvíce. Současný člověk, pro Váchala tedy konkrétně člověk 1. poloviny 20. století, je na první pohled čtenářovi popisován jako ignorant. Přírodu, všeobecnou i konkrétní šumavskou, nevnímá, ignoruje a pouze ji využívá. Lesy jsou protkány turistickými stezkami, tudíž v současnosti fungují ve spoustě případů, s nadsázkou řečeno, jako atrakce. Hyperbolizace je ostatně pro Váchalovu tvorbu příznačná:

---

⁵³ Olič, Jirí. *...nejlépe tlačit vlastní káru sám*, s. 146

⁵⁴ Váchal, Josef. *Šumava umírající a romantická*, s. 15

⁵⁵ tamtéž, s. 105

*Návštěvníků hlubokého lesa přibývá tolik, že jest obava, aby turisté jedenkrát dřevorubcům při práci nepřekáželi.*⁵⁶

Člověk a společnost je poměrně zajímavým motivem této knihy. Váchalem je často s nadsázkou a satiricky, místy až s opovržením, nazýván člověk bohem či stvořitelem (*člověk, „pán“ přírody; na zem dosazený Bůh; bůh dvounohý* apod.) Tím chce zřejmě jen poukázat na to, že člověk sám sebe posadil do role všemocného, přitom tím zároveň poukazuje na jeho slabinu. Člověk totiž poslouchá pouze příkazy smyšleného křesťanského Boha, kdežto Váchal skutečné osvícení vidí právě v poznání přírody a každý přírodní živel označuje jako samostatného boha. K přírodním motivům také připodobňuje lidské vlastnosti. Ty dobré mizí a nastává faleš a chaos. Podle Váchala dnes už lidé vědí, že myšlenka absolutního konce války je jen utopií, bohužel zanedlouho bude stejně tak utopií i Šumava samotná.

Velmi často srovnává také les s městem, nebo boj lesního porostu o přežití s lidským bojem o život. Šero a mlhu v lese srovnává s ponurými městy, les v současné době skomírá, stejně jako lidská společnost. I přes porovnávání a kladení těchto jevů na stejnou úroveň je stále však patrný autorův pocit zhnusení ze současné doby a společnosti, která si přírody neváží. Připodobňování přírodních motivů je u Váchala velmi časté. Dalším příkladem může být přirovnání k hudbě: *...hrajícího v pianissimu šumících stromů, kvílením větru a hučením vichřic, v harfové hře dešťů, cymbálem lijavců... Synům těchto dob, radujícím se nad postupujícím zalidňováním vlasti, hudba minula více nezavzní; spokojí se nejvýše s hukotem vod v údolní přehradě sváděných, bzukotem dynam z elektrárny nejbližší a hvizdotem z lokálek lesy protínajících...*⁵⁷ Zároveň si zde opět stěžuje na necitelné lidské zásahy do přírody, zejména té Šumavské. Dalším příkladem může být přirovnání podzimní Šumavy ke křesťanovi po zpovědi: *Je tklivější příroda stále více; řekl bych však, že čistší a jako křesťan po zpovědi. Není tu prašných stop po létě jako v kraji.*⁵⁸; přirovnání slatí k člověku: *...český člověk zrovna jako slat' nevydá, podrží a ne vyprázdní se z veškeré mystiky, víry a haeresí, jichž věky nabyl.*⁵⁹ Les samotný připodobňuje k typu společnosti: *O lesním státu lidmi spravovaném, se zřízením lesů vysokých (v lidském státu řekli bychom: aristokracií),*

---

⁵⁶ tamtéž, s. 59

⁵⁷ Váchal, Josef. *Šumava umírající a romantická*, s. 18-19

⁵⁸ tamtéž, s. 102

⁵⁹ tamtéž, s. 95

lesů středních a lesů zvaných toulavými, t. j. v přírodním stavu původním ponechávaných (lidu, lúže řekněme podobných)...⁶⁰ apod.

Šumavu však neporovnává pouze se světem lidí nebo moderní dobou, ale srovnává ji také s ostatními oblastmi podobného typu. Ačkoli Šumavu opěvuje, dovede objektivně přiznat, že např. Krkonoše jsou vyšší a rozlehlejší: *Šumava skýtá nepoměrně pestřejší a malebnější ráz než jiné naše hory; pouze rozlehlostí horských hřbetů předčí jí Krkonoše stejně jako v oblačných scénériích Českomoravská vysočina.*⁶¹

Velký rozdíl vidí v přístupu vůči Šumavě ze strany Čechů a Němců. Z české strany je krajina zničená a maximálně využitá člověkem, jen v těch nejzazších koutech, kam se lidská technika nedostane, zůstala Šumava zachována. Na druhou stranu Němci se o přírodu starají a stále ji dovedou ctít. Váchal se svěřuje s tím, že je vždy nesmírně potěšen, když najde nějaké místo člověkem nedotčené, vzápětí zmiňuje, že takových míst bývalo víc a ačkoli si dnešní městský člověk myslí, že ta místa stále existují (za příklad uvádí např. Boubínský prales), neuvědomuje si, že navštěvuje již pouhé turistické oblasti, tudíž již oblasti zničené. Turisty skrytě kritizuje za to, že si chodí sice přírodu užívat, ale vlastně netuší, že ji těmito návštěvami zároveň ničí.

Váchalův pesimistický pohled na dnešní situaci na Šumavě i v lidské společnosti a nevíra v lepší budoucnost obou těchto oblastí zdánlivě překrývá jeho osobitý a procítěný popis šumavské krajiny a přírody vůbec. V tomto negativním zabarvení Váchalova projevu musí čtenář téměř mezi řádky hledat i vyjádření jeho okouzlení zdejší krajinou a velmi procítěné a bohaté popisy. Nepřehlédnutelná je však perfektní znalost zdejšího prostředí, které Váchal prošel a téměř prohledal. Ke každé své myšlence i popisu přírody dovede připojit i konkrétní město, vesnici či oblast. Jednu celou kapitolu věnuje jen výčtům vyvýšenin a kopců, ze kterých je nejkrásnější výhled. Konkrétní názvy uvádí také proto, aby čtenáři doporučil tato místa pro návštěvu. To si sice protiřečí s jeho haněním turismu, ovšem s protiklady je možno se u Váchala setkat nesčetněkrát.

V rámci líčení šumavské přírody lze nalézt také prvky z okultismu, spiritualismu, theosofie a dalších podobných věd, kterými byl Váchal ovlivněn. Často se zmiňuje o neznámých nebo vyšších silách, také zmiňuje osoby theosofů a filozofů. Také

---

⁶⁰ tamtéž, s. 83

⁶¹ tamtéž, s. 60

je velmi patrné autorův negativní přístup k církvi a náboženství, který vyplývá právě z přesvědčení výše uvedených vyznání. Jeho proticírkevní postoj je patrný z různých přímých i nepřímých zmínek, přirovnání a myšlenek. Vyjadřuje úctu vůči předkům a myšlenku reinkarnace, kterou křesťanství samozřejmě nepovoluje. Šumavu a zdejší přírodní zvuky označuje za pohanské písně, které staví na stejnou úroveň, jako chorál. Chorál je však typický pro náboženské zpěvy, čímž opět skrytě útočí nebo snižuje hodnotu církve: *...pohanská píseň šumavských končin, jekot vod a slatin a nekonečných hvozdu chorál svobody a bojování!*⁶² Mimo tyto nepřímé útoky vůči náboženství lze zaznamenat i téměř konkrétní a přímé hanění církve. Jako příklad poslouží Váchalova úvaha nad tím, že šumavská krajina již vydala osobnosti jako Jana Husa nebo „slepého vojevůdce“ (Jan Žižka), takže klidně může vydat osobnost stejné i vyšší důležitosti: *...že při pouhém zvuku jména jeho psům vatikánským a jiné spřeži, zabývající se importem šalby z neexistujících končin, navždy smích zajde.*⁶³

Celá *Šumava umírající a romantická* je protkána autorovými myšlenkami, úvahami a osobními postoji. Ty jsou vždy vyjadřovány na pozadí přírodních krás šumavského kraje. Ty dokáže autor velmi originálně vyobrazovat. Užívá k tomu několik prvků, které jsou sice pro líčení přírody typické, přinejmenším časté, ovšem Váchal je podává svým zvláštním způsobem. V každé kapitole, ač vypadají všechny poměrně podobně, se zaměřuje na určitý přírodní jev nebo živel, který zde rozvádí a popisuje. Takto se věnuje jmenovitě např. vodě, svítání, bouři nebo mlze. Užívá k tomu například spoustu neotřelých slovních obrátů či básnických obrazů, jako např. *Ve vodách nebesky jasných odráží se světla a stíny korun smrků a jedlí...*⁶⁴ (z úseku, kde se věnuje jezerům); *Páry houstnou, přisávají se na dno hvozdu, lehají na věčně žiznivý mech a oživují lišejníky...*⁶⁵ (z úseku, kde se věnuje lesním bahnům, rašeliništím a zdejší vlhkosti); *Příroda natahuje na se šedohnědý umouněný a zmícený háv, němým příbojem do temné zeleně chlumů se roztahující.*⁶⁶ apod.

Na výše uvedených ukázkách je také dobře vidět ojedinělý autorský styl Josefa Váchala. Ač je autorem z 1. poloviny 20. století, styl jeho projevu spadá na první pohled do 19. století. Jeho řeč je zajímavá obrovským množstvím archaismů, básnických

---

⁶² Váchal, Josef. *Šumava umírající a romantická*, s. 30

⁶³ Váchal, Josef. *Šumava umírající a romantická*, s. 30

⁶⁴ tamtéž, s. 87

⁶⁵ tamtéž, s. 97

⁶⁶ tamtéž, s. 106

výrazů a zastaralých i cizích slov a slovních spojení (*bory; otevřeno ku vpádu; draperie; peň; saprofyt; nimbus cumulusovitě visí*). Častá jsou také slova psána starším typem pravopisu (*ssedlina; metafysický; se všech stran; ssutiny; intensita; racionelní*). Nejzvláštnější na Váchalově projevu je však syntax. Neobvyklá je svým slovosledem (*Namnoze již ani stop víc nenajdeš jednotlivých chat i osad dělníků les někdy tu zpracovávajících...*⁶⁷). Často také užívá obsáhlých složitých souvětí, která se právě díky archaickému slovosledu stávají mnohdy nepřehlednými. Přehlednost narušují i poměrně časté elipsy, zejména elipsa přísudku (*Podivno, že nikdy soumrakem neztichnou les a slatě, jak tomu v kraji výše, kde překvapí nás náhle se rozhostivší ticho.*⁶⁸). Velmi časté jsou také přechodníky, které se ovšem k tomuto stylu projevu hodí (*vyšplhavších se; převalující; mařice život; zmizevší; zahynuvší, odváživší se*).

Pro detailnější zachycení krásy zdejší přírody si Váchal ve svých popisech doslova hraje s barvami a nejrůznějšími odstíny a odlesky. Z těchto barevných líčení pak vytváří velmi zajímavé slovní, až básnické obraty, jako např.: *a spojujících červenajících se natě jahodin; běl a hebkost těchto přeumných sítin vyplní kde jaký prostor a prosáknuta démanty rosních krůpějí purpur tlumí; azurová bář, sevřena mračny ocelovými; navléknutí bílého rubáše; v hroznech jeřábů plá růžovým ladným světlem do stínů sytě bronzových*⁶⁹ apod. Těmito originálními vyjádřeními se snaží autor zachytit co nejpřesněji obraz, který vidí. Také, stejně jako u ostatních autorů, jsou tato líčení emotivně zabarvená, z čehož lze vyvozovat jeho silný vztah ke zdejší krajině. Emotivní sepjetí ostatně dokazuje i autorovo rozhořčení nad ničením těchto krás.

Ve srovnání s ostatními analyzovanými povídkami se tato kniha poměrně odlišuje. Zatímco ostatní autoři své myšlenky a názory vždy spojují s určitým rámcovým příběhem odehrávajícím se na území Šumavy, Josef Váchal se v tomto ohledu vyjadřuje přímo. Proto má tato kniha částečně charakter úvahy. Nejblíže k úvahové povaze textu je Váchalovi zřejmě Johannes Urzidil v jeho povídce *Poslední host*. Zde hlavní hrdina (autor) sedí na lavičce zahrádky a do svého rozjímání zapojuje i osobní úvahy. I ten však, stejně jako Klostermann nebo Stifter zapojuje do svého textu různé mezilidské vztahy a příběhy. U Josefa Váchala nic takového zaznamenat nelze. Pokud už se zmiňuje o lidech, pak pouze jako o „druhu“ a o lidské společnosti obecně, a

---

⁶⁷ tamtéž, s. 59

⁶⁸ tamtéž, s. 97

⁶⁹ tamtéž, s. 102-103

to většinou v negativním slova smyslu. V líčení přírody je Váchal velmi obrazný a detailní, dokáže čtenáře propracovaným, ačkoli složitým, postupem vtáhnout do své fantazie a dává mu možnost nahlédnout na šumavskou krajinu jeho očima. Případně také nabádá k navštívení a objevení zdejších krás.

6 Johannes Urzidil – život a dílo

6.1 Život

Narodil se v Praze 3. února 1896. Jeho otec byl Němec, matka německy mluvící židovka, která zemřela v Urzidilových čtyřech letech. Otec se krátce nato znovu oženil. Jeho novou ženou se stala Češka Marie Mostbecková, díky které se Johannes naučil dobře česky. Žili skromným, mnohdy až chudým životem, jelikož Urzidilův otec musel splácet dluhy po zemřelé Johannesově matce a zároveň živit svých pět dětí. Byl silně německým nacionálem a byl plný politických protikladů, např. měl republikánské sklony a zachovával věrnost císaři, cítil se být Rakušanem, ale obdivoval Bismarcka⁷⁰. Tyto i dalším protikladné názory a postoje se nutně musely promítnout i v Johannesově životě. Už na obecní škole vyvolával bitky se spolužáky, kteří ho označovali hanlivým způsobem za žida. Později se podobným „nacionálním bitkám“ vyhýbal.

V roce 1906 začal studovat pražské německé gymnázium, ani zde ho však spolužáci nepřijali, a to zejména pro nedostatek financí v rodině. Na počátku první světové války, po maturitě v roce 1914, začal Urzidil studovat v Praze germanistiku, slavistiku a dějiny umění na pražské německé univerzitě. Ve svých 17 letech vydává své první básně pod pseudonymem Hans Elmar v německy psaných novinách *Prager Tagblatt* (*Pražský deník*).

Ve škole se seznámil a spřátelil s o tři roky starším básníkem Franzem Janowitzem. Ten mu umožnil seznámit se s dalšími německy píšícími autory, např. s Maxem Brodem, Franzem Kafkou, Franzem Werfelem nebo Egonem Ervinem Kischem. Tyto, i některé další autory řadíme do „skupiny“ německy píšících pražských autorů. Urzidil se tak stal členem tzv. „pražského kruhu“. Členové tohoto seskupení ho seznámili s expresionismem, kterým je typický pro první období jeho tvorby.

Od roku 1918 redigoval brněnský expresionistický časopis *Der Mench* (v překladu *Člověk*). Zde vydal například svou báseň *Die Straße* (v překladu *Ulice*). V letech 1916-1918 sloužil u rakousko-uherské armády. V roce 1919 mu vychází jeho první básnická sbírka *Pád odsouzenců* (*Sturz der Verdammten*). Následně, v roce 1921, nastoupil jako tiskový rada na německé ambasádě v Praze. Zde pracoval až do roku 1934, tedy dokud nemusel proto, že je žid a antifašista, toto místo opustit.

---

⁷⁰ Böhmsche Dörfer, str. 189

Později pracoval pro ministerstvo zahraničí a živil se i jako novinář. Díky tomu mohl projevovat své požadavky na více práv pro německou menšinu v tehdejší Československu.⁷¹

V roce 1922 se oženil s básnířkou Gertrudou Thiebergerovou, dcerou pražského rabína. S tou začal ve 30. letech často dojíždět na Šumavu, zejména do Josefodolu. Zde byl okouzlen „stifterovským krajem“. Stiftera jako autora velmi obdivoval, věnoval mu například povídku *Černopláštník*. Stifterem a šumavskou krajinou je ovlivněno především druhé období Urzidilovy tvorby.

Po nástupu Hitlera k moci v roce 1935 Urzidilovi odjíždějí s falešnými doklady do italského Janova. Sestra Urzidilovy ženy zajišťuje v Londýně pro manžele zařazení do seznamu politicky ohrožených osob a Urzidilova známá, spisovatelka Winfred Macphersonová, pomůže manželům s financemi. Díky tomu mohou odjet lodí do Anglie, kde jim Winfred Macphersonová, známá jako Bryher, zajistila ubytování a platila měsíční rentu. V Anglii žili celkem půl druhého roku. Urzidil pro obživu vyráběl kožená umělecká díla, jeho žena hlídala děti ze sousedství. Společně pak odjeli do Spojených států amerických. Zde se živil nejprve jako knihvazač, nakonec se stal „radio scrip writerem“ v newyorském *Hlasu Ameriky*.

Pořádal také přednášková turné, zejména po Evropě. Na jednom takovém, v roce 1970 v Římě, zemřel na mozkovou mrtvici.

Urzidil je dodnes nedoceněným a nepříliš známým autorem. Bývá nazýván jako „poslední německy mluvící český vlastenec“, zejména v souvislosti s pražskou německou literární generací.

Zajímavostí může být, že v lednu 2005 byla založena *Společnost Johannese Urzidila*, která si dala za úkol šířit a propagovat autorův odkaz.⁷²

---

⁷¹ Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy, str. 177

⁷² *Johannes Urzidil*. [online]. Dostupné z: <http://www.johannes-urzidil.cz/>

6.2 Dílo

Johannes Urzidil se začal výrazněji literárně angažovat ve chvíli, kdy se seznámil s autory tzv. „pražského kruhu“, tedy s německy píšícími českými, resp. pražskými autory, jako byl Max Brod nebo Franz Kafka. Stejně jako tito autoři, i Urzidil prošel obdobím expresionismu, do kterého bývá často řazen. Sám však zastával názor, že podobné zařazování je nesmyslné, a že vše, co se napíše, by mělo být pravdivé, nejlépe založené na skutečných událostech: *A zapřísahám vás: Chcete-li má slova zaznamenat, jen z toho nedělejte žádný expresionismus, poetismus, žádný magický realismus, nebo jak se všechny tyhle zbabělé pokusy uniknout skutečnosti do formy jmenují.*⁷³

V jeho 17 letech mu vyšla v edici *Der jüngste Tag* první básnická sbírka *Pád odsouzcenců (Sturz der Verdammten)*. Jako expresionista dosáhl úspěchu zejména díky povídkám, např. *Herec, Státní rada, Zátíší* nebo *Barnabaal*.

Své životní téma našel v J. W. Goethem. U příležitosti stého výročí jeho úmrtí Urzidil vydal knihu *Goethe v Čechách*. Následně začal pracovat na další, rozšířené verzi tohoto díla, tentokrát se snažil o vědecky podložené dílo. Sužoval ho však strach z toho, že tuto druhou knihu nevydá kvůli své smrti, nakonec ji v roce 1962 vydal. Třetí knihu, zamýšlený životopis, však již nedokončil.

Kromě J. W. Goetha se věnoval Urzidil také Václavu Hollarovi, českému baroknímu rytcí a kreslíři. V roce 1935 vydal první Hollarovu monografii pod názvem *Wenceslaus Hollar – Der Kupferstecher des Barock* (v překladu *Václav Hollar – Mědirytec baroka*). V roce 1937 pak vyšlo jeho dílo česky jako *Václav Hollar: Umělec, vlastenec, světoobčan*. Během jeho pobytu v Anglii vyšla tato kniha také v angličtině. V Anglii se živil Urzidil výrobou uměleckých předmětů z kůže. Přestávky v práci využíval pro psaní krátkých povídek, a těchto 11 povídek nakonec spojil v dílo *Ztracená milenka (Die verlorene Geliebte)*, které vyšlo v 1956. Toto dílo ho přes noc proslavilo, stalo se velmi oblíbeným. *Ztracenou milenkou* zde byla milovaná Praha. V roce 1960 se ještě jednou vrací k Praze v souboru povídek *Pražský triptych*, který opět sklídil úspěch. V těchto dílech, ve kterých hraje hlavní roli Praha, Urzidil rekonstruuje obrazy starého, dnes již zaniklého světa.

---

⁷³ Böhmische Dörfer, str. 203

S podobným nádechem tvoří také ve svém druhém literárním období, tedy v tvorbě inspirované Šumavou a Adalbertem Stifterem. K tomu choval obrovskou úctu, zároveň pro něj představoval vzor toho, jak by mělo vypadat česko-německé soužití.⁷⁴ To i vědomí, že po odchodu do exilu se už zřejmě nikdy na Šumavu nevrátí (a skutečně se do Čech už nevrátil) naplňovalo jeho díla obrazy ztraceného a zaniklého světa, stejně tak se tyto obrazy objevovaly v jeho povídkách z pražského prostředí. Urzidil se také zabírá problematikou mezilidských vztahů, nejnázornějším příkladem by mohla být také níže rozebíraná povídka *Kde údolí končí*, ve které vzájemná nenávist obyvatel z jedné vesnice zapříčiní jejich zkázu. Mezi další jeho šumavské povídky patří např. *Poslední host*, *Černopláštník* nebo *U hranic*. Většina jich je psána vzpomínkovou formou, což jen umocňuje Urzidilovu snahu popsat něco, co již zmizelo v minulosti. I proto jsou povídky často laděny nostalgicky.

V jeho díle se objevuje také chudoba. Nikdy se však neobjeví u něj, vždy u ostatních, což je dáno tím, že Urzidil svou chudobu přijal jako fakt. Ve svých dílech se nesnažil přibližovat žádnému stylu či směru, i když bývá často řazen k expresionismu, kterým samozřejmě prošel. *Všichni lidé, které líčím, žili, všechny události, o nichž píši, mají svou skutečnost.*⁷⁵ Toto tvrzení jen podtrhuje jeho vlastní přesvědčení, že by vše vyprávěné mělo být založeno na reálné skutečnosti, proto se např. v díle *Ztracená milenka* objevuje postava Urzidilova bývalého spolužáka Mastného, který zde vystupuje pod jménem Svatopluk Janda.

Jelikož je Urzidil německy píšící autor, jeho tvorba je převážně v německém jazyce. Došlo však i na překlady do češtiny, např. *Pražský triptych* (přeložila Božena Koseková, 1997), výbor povídek *Poslední host* (přeložil Jindřich Buben a Anna Nováková, 1999), výbor povídek *Jdu starým lesem* (přeložil Jan Mareš, 2005). V německém jazyce vyšla již zmiňovaná díla i jeho další známá díla jako soubor povídek *List se slonem* (*Das Elefantenbaltt*, 1962), eseje *Tudy kráčí Kafka* (*Da geht Kafka*, 1965) nebo autobiografie *O mém pražském tatínkovi a o mém newyorském řemesle* (*Väterliches aus Prag und Handwerkliches aus New York*, 1969).

Za svou tvorbu byl několikrát oceněn. V roce 1957 získal cenu Charlese Veillona, v roce 1961 je jmenován rakouským spolkovým prezidentem na profesora,

---

⁷⁴ Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy, str. 180

⁷⁵ *Böhmische Dörfer*, str. 192

v 1964 získal literární Cenu města Kolína a také Velkou rakouskou státní cenu za literaturu. V dnešní době je autorem již téměř neznámým.

6.3 *Analýza a interpretace povídek*

Pro názornou ukázkou díla Johannese Urzidila jsem zvolila povídky *Kde končí údolí* a *Poslední host* ze sbírky povídek *Jdu starým lesem*. V první povídce jsou hlavním tématem mezilidské vztahy, ve druhé je naopak hlavní důraz kladen na líčení přírody a je zde velmi dobře zřejmá vzpomínková forma, která je pro povídky ze Šumavy typická.

6.3.1 **Kde končí údolí**

Tato povídka pojednává zejména o mezilidských vztazích v malé vesnici uprostřed lesa. Ta, stejně jako zdejší obyvatelé, je rozdělena potokem na dvě poloviny, které mezi sebou započnou neřešitelný svár. Ten se neustále stupňuje a vyvrcholí zánikem zdejšího společenství i vesnice.

První dva odstavce povídky nás podrobně seznamují s prostředím. První odstavec podává čtenáři detailní popis krajiny, do které je příběh zasazen. To svědčí o autorově znalosti prostředí. Ve větě *Potok, ne širší, než co bys dohodil kamenem, a ne hlubší než délka poutnické hole...*⁷⁶ vypravěč nenápadně oslovuje čtenáře, což ve čtenáři vzbuzuje důvěru vůči němu. Už ve druhém odstavci je jasné, že povídka se bude zabírat složitými mezilidskými vztahy vesnice Jelení Hvozdy. Může se zdát, že za veškeré rozepře vlastně může příroda, která tuto vesnici roztíná potokem na dvě poloviny, které daly za vznik dvěma „táborům“ zdejších obyvatel – tzv. pravobřežní a levobřežní. Skrze povídku je však vypravěčem vysvětleno, že si za rozepře a následný zánik celé vesnice mohou její obyvatelé naprosto sami.

Neutrálním územím se stala myslivna, o to víc proto, že samotný lesní, pan Jelen, nepocházel z této vsi, byl tedy nezúčastněným pozorovatelem. Dále je představována charakteristika obyvatel vesnice. Funguje zde sousedská pospolitost, která však bývá narušována drobnými, většinou malichernými neshodami: *A sousedka,*

---

⁷⁶ Jdu starým lesem, str. 98

*kteřá rozbila pŕjčeny dŕbán, ta – ačkoli dŕbán uŕ jemnou prasklinku měl i pŕedtím, a ona dokonce škodu zaplatila – jeđanánku, co ta rázem všechno nebyla! Nepořádná, nedbalá, lenivá...⁷⁷. Po charakteristice celé zdejší společnosti pŕechází vypravěč k charakteristice jednotlivých osob, a to jak vnější, tak vnitřní. Jako prvního zmiňuje obecního blázna Aloise, syna chalupníka z levého břehu s nejlepším postavením. Alois je urostlý, dobromyslný mladík, který bohužel pro svou neohrabanost nemohl zastat téměř žádnou práci. Své emoce projevoval smíchem či pláčem, obojí však používal v opačné situaci. *Á, Bierchimmerů Alois, to je hodný chlapec, má jen o kolečko navíc.*⁷⁸ Pro jeho rodinu byl prakticky ostudou, chovali se k němu mnohdy až jako ke zvířeti: *V takových případech ho museli zavřít do stodoly nebo někam jinam, odkud se pak ovšem dál nesl údolím jeho pronikavý a neutuchající řehot.*⁷⁹ Později se nevědomky stal jedním z hlavních aktérů finálního sporu.*

Po detailním seznámení s prostředím vypravěč opět navazuje kontakt se čtenářem. Zvyšuje si u něj důvěru tím, že ich formou vypráví, jak do vesnice přišel a jak byl svědkem zdejších událostí. Situuje se do role nezaujatého vnějšího pozorovatele vnitřních vztahů mezi obyvateli, velmi dobře znal pana Jelena. Spolu s ním pozoroval průběh původně nevinného sporu, který přerostl v úplné rozvrácení mezilidských vztahů i zničení celé vesnice.

Prvotním problémem byla loupež koláčů u Bierschimmerů. Bierschimmerová se zeptala sousedky z pravého břehu, paní Grünschiedové, zda něco neviděla, ta si její dotaz vyložila špatně (brala ho jako nejapnou poznámku ohledně toho, že se celý den potloukají doma, zatímco oni pracují) a začala urážet paní Bierschimmerovou i její koláče, nakonec i Aloise. Během několika dnů se napětí vystupňuje na oboustrannou zášť, kterou ještě umocnil zcela nesouvisející konflikt levé a pravé strany z minulosti, který se rozhodl obnovit pan Bierschimmer. Šlo o dva roky nesplacený dluh z koupě krávy panem Birknerem. Ten nemohl dluh splatit okamžitě, proto od něj Bierschimmer žádal krávu zpět a když tohle dlužník odmítl, dal Bierschimmer krávu přehnat na svou pastvu a podojit. To vyvolalo další spor, který řešil už i advokát. Birkner se zavázal splatit dluh, chtěl z něj ale odečíst hodnotu mléka, které si Bierschimmer nadojil. Ten nesouhlasil s tím, že kráva toto mléko vyprodukovala díky vydatné pastvě na jeho

---

⁷⁷ tamtéž, str. 99

⁷⁸ tamtéž, str. 102

⁷⁹ tamtéž, str. 101

louce, proto je mléko jeho. Spor vyvrcholil zanedlouho díky Aloisovi, který se na Birknerovu louku, kam si Birkner krávu opět přehnal, přišel nakrmit přímo z kravského vemene. Když se Birknerova žena pokusila Aloise vyhnat, splasila krávu, která si zlomila nohu a musela být utracena. Birkner žádal náhradu. Když advokát rozhodl v jeho neprospěch, jeho žena vyrukovala s tvrzením, že ji Alois chtěl napadnout. Tento spletitý spor nadále pokračoval a jen se stupňoval. Dospělí přenesli zlobu a nenávist i na své děti, které se začínali bít. *Půvab dětských her byl otráven světem dospělých, vždyť ani uvnitř znesvářených táborů, tedy „mezi svými“, nevládla důvěra.*⁸⁰

Do sporu se vložil i farář s kázáním na téma „Nejsme snad všichni dítka boží?“ Na to vypravěč reaguje: *Dítkami božími byli všichni, jen tu protější stranu na obou březích považovali za čeled' ďáblu...*⁸¹ Zbožnost a role víry je zde zmiňována, ovšem v případě zdejších lidí jen jako pokrytectví. Do sporu se zapojil také dosud neutrální pan Jelen, který zastával názor, že by se měli účastníci sporu vrátit na jeho prvopočátek a ten vyřešit. Byl však odbyt s tím, že už nejde o krádež koláčů, ale o něco daleko důležitějšího. To značí, že obyvatelé ani nechtěli spor vyřešit, chtěli spíš jeho trvání, ve kterém mohla jedna strana hanit tu druhou.

Hlavním pojátkem pro nenávistné tábory byl les. Ten jim všem poskytuje obživu a tvoří neodmyslitelnou, životně důležitou součást jejich životů. V rámci povídky je však prostředí kolem Jeleních Hvozdů záležitostí především symbolickou, jelikož již samotný obraz zdejší přírody signalizuje a symbolizuje vztahy zdejších obyvatel. Potok je například rozděluje na dva tábory apod. Podobné postavení přírody lze zaznamenat i u Karla Klostermanna v povídce Šupák. V té také autor řešil mezilidské vztahy na pozadí kulisy přírody a Šumavské krajiny. Zde je však oproti Klostermannově povídce, kde byla příroda neomezeným prostorem, konkrétním místem. Život zdejších obyvatel, aniž by si toho byli vědomi, je symbolicky určován zdejším prostředím. Konkrétním pojátkem je les, který nejenže jim poskytuje obživu, zároveň však jako zdejší obyvatelé cítí určité právo na jeho vlastnictví. Les však patří vrchnosti, vůči které cítí odpor, který je též spojuje.

---

⁸⁰ Jdu starým lesem, str. 107

⁸¹ tamtéž, str. 106

Vypravěč prokládá líčení sporů a mezilidských vztahů úseky, ve kterých popisuje přírodu i různé činnosti, které dělal během pobytu v Jeleních Hvozdech. Nezapomene se zmínit ani o oblíbeném Adalbertu Stifterovi: *Ležel jsem a pokoušel se číst, vlastně jsem se spíš občas lehce zasní nad rozevřenými stránkami Stifterovy knihy Z kroniky našeho rodu.*⁸². Součástí těchto vložených úseků jsou také vypravěčovy vlastní úvahy. Zamýšlí se například nad tématem války. Tento spor považuje za určitý typ války a tvrdí, že žádná válka nemůže být nikdy ukončena a že každá se vždy oddělí od příčiny jejího vzniku a živí se z vlastních zdrojů. Pro změnu ve smýšlení lidí je však důležité, zda za původní stav považují mír či právě válku.

Zajímavou roli v celém příběhu hrají „outsideři“ – osoby nepřijaté společností, nějakým způsobem nezapadající a odlišní jedinci. V rámci této povídky je to vypravěč, který je zde jen na návštěvě, také lesní Jelen, který nepochází z této vesnice. A konečně blázen Alois. Tito tři jsou tedy prakticky nezávislí pozorovatelé. Ačkoli nechtějí, spor je nakonec také zatahuje do děje – Aloise do sporu o krávu, lesního později ve chvíli, kdy chtěl odpustit neznámému pachateli pytláčinu, ale kvůli podstrčenému lístku se jménem musel tuto záležitost řešit, jinak by i on byl sporem postizen, a to tak, že jako lesní chrání pytláka a ztratil by tak práci. Tito outsideři by se dali považovat za určitý typ hostů. Postava hosta je v Urzidilově tvorbě častá. Celá následující povídka se tímto motivem zabývá. To může souviset i s tím, že jako exulant byl na čas pouhým hostem v Itálii, Velké Británii i Spojených státech amerických, jelikož domov pro něj navždy přestavovala Praha.

Spor ve vsi nekončí. Lidé rozvrátili nejen své společenství, ale přenášejí spor i na přírodu: *Potok už nesměl jen téci; „Vlaštovky tu nebyly celá léta,“ řekl lesní.*⁸³ Spor si utvořili zdejší obyvatelé. Příroda s tím neměla co dělat, oni ji však do této pomyslné války zatahli. Vypravěč jednoho rána z vesnice odchází. Údolí, ve kterém sídlila vesnice, bylo zanedlouho pouze opuštěným prázdným místem, o kterém kolují různé zvěsti, stejně jako o jeho předchozích obyvatelích. Obdělávaná pole znovu zarůstají plevelem a les se znovu rozšiřuje. Příroda nehledě na přítomnost lidí nebo sporů, do kterých byla či nebyla zatažena, dokáže fungovat dál. Neomezována lidmi se nyní zotavuje z jejich předešlé přítomnosti a za nějaký čas už by nikdo nepoznal, že zde kdysi vesnice existovala.

---

⁸² Jdu starým lesem, str. 107

⁸³ tamtéž, str. 112

Uržidil v této povídce na pozadí mezilidských vztahů zároveň líčí přírodu. Stejně jako v následující povídce, i zde je určitým typem útočiště, které skýtá harmonii a dokáže spojovat i zdánlivě neslučitelné. A i zde dovede příroda fungovat bez přítomnosti lidí.

6.3.2 Poslední host

Poslední host je povídka, která je na rozdíl od té předchozí zaměřena více na popis krajiny. Pokud se vypravěč zmíní o mezilidských vztazích, pak pouze ve velmi úzkém vztahu vůči přírodě nebo zdejší krajině. Můžeme říci, že tato povídka je filozofickým zamyšlením nad lidskou existencí a existencí vůbec.

Vstupujeme do bezprostředního lyrického líčení přírody. Autor zde velmi propracovaným způsobem od počátku působí na čtenářovy smysly. Nejčastěji využívá přímé i nepřímé pojmenovávání barev. Za příklad přímého pojmenování barev lze uvést např. *padající mořenově červené plody jeřabin; buky oblékají hnědavý háv*⁸⁴. K nepřímému lze přiřadit pojmenování jako *kvetoucí vřes; žulové balvany; dřevěné potrubí; kamenná jímka*⁸⁵ apod. Mezi další prvky tohoto typu patří i hra protikladu světla a stínu. Využití barev může být i symbolické, což je zmíněno níže. Kromě barev využívá autor i jiné prvky, kterými evokuje další smyslové vjemy. Pracuje tedy např. se zvukem: *ticho o mnoha škálách*.⁸⁶

Dalším velmi zajímavým prvkem v líčení přírody jsou různé básnické obrazy, metafory a přirovnání jako např.: *zrezivělé brány; barevné pečeti křídel; stříbřitá štíhlost; mihotavý třpyt; sladká sametová ústa země*⁸⁷. Uržidilovy básnické obrazy jsou velmi originální a nápadité.

Velmi výrazným prvkem Uržidilovy tvorby jsou také ambivalentní výrazy a využití symbolů. Takovým příkladem by mohlo být symbolické využívání barev: *Pomyslel jsem si, zda se tou červenou, modrou a bílou, o kterých je tu řeč, nemíní spíš pestré zdobení medového koláče...*⁸⁸. Ve verších, které této větě předcházejí, tyto barvy

---

⁸⁴ Uržidil, Johannes. Jdu starým lesem, str. 20

⁸⁵ tamtéž, str. 24

⁸⁶ tamtéž, str. 29

⁸⁷ tamtéž, str. 29

⁸⁸ tamtéž, str. 22

symbolizují pestrobarevnost lučního kvítí. Vypravěč v této barevné kombinaci ale vidí přísady na zdobení koláčů. Dalším smyslem by mohlo být skryté vlastenectví, jelikož jsou to barvy státní vlajky. Ambivalence a alegorie se v této povídce, i v celé Urzidilově tvorbě, objevují velmi často. Dalším příkladem symbolu je popis vypravěčovy zahrádky. Ten by se dal rozdělit do několika samostatných částí. Nejprve se zaměřuje na popis rostlinstva. Zahrada je uzavřenou, neudržovanou oblastí, kde se mezi původní šlechtěné rostliny rozšířila i *chudá čeled'* a *děti polí a luk*⁸⁹, tedy obyčejný plevel, který zde i tak dokáže žít. Společně tvoří všechny rostliny v zahrádce *anonymní masu všelikého rostlinstva, davovou přesilu přehlížených a nepovšimnutých druhů, které se dokáží uplatnit pouze jako součást celku*⁹⁰. Popis zahrady se tak může jevit jako alegorický popis lidských společenství – uzavřený prostor zahrady může symbolizovat město, šlechtěné rostlinné typy pak výše postavené a bohaté osobnosti, tzv. *chudá čeled'* pak obyčejné lidi, které tvoří onu nevýraznou anonymní masu. Vypravěč se také zmiňuje o rostlinách, které na zahradě člověk pěstuje pouze pro užitek. To jsou rostliny jako cibule nebo česnek, které jsou tu pouze za tímto účelem. To může být opět alegorické zobrazení pracujícího lidu v rámci města nebo lidského společenství.

Další část popisu jeho zahrady tvoří výše postavení tvorové, což jsou ptáci, hadi, hmyz a další drobná zvířata, která jsou s tímto světem rostlin v bezprostředním kontaktu. Nad tím vším se doslova tyčí člověk, který se musí shýbnout, aby vůbec tento svět zaznamenal: *Teprve podíváme-li se opravdu zblízka na přirozený svět bezprostředně u našich nohou, zjistíme pestrou mnohočetnost obydlí a útočišť všeho tohoto pozemského bohatství hmyzí říše*.⁹¹ Tyto tři části dávají dohromady teoretickou pyramidu vospělosti nebo důležitosti v rámci přírody. Každá část (rostliny, zvířata, lidé) je samostatná, ale vzájemně se tyto světy ovlivňují, prolínají i potřebují. Na rostlinné říši dokázal autor alegoricky zobrazit fungování lidského světa. Zároveň se dotýká tématu nutné harmonie a řádu, který v rámci fungování světa, tudíž i přírody, panuje. Prakticky říká, že vše je součástí všeho a jen dohromady vše tvoří fungující celek: *Není tu nic, co by nesloužilo čemusi jinému, nic, čemu by cosi jiného nesloužilo*.⁹² Podotýká, že i smrt je nutnou součástí našich životů, a také rovnováhy bytí, čímž se dotýká dalšího velkého tématu této povídky.

---

⁸⁹ tamtéž, str. 24

⁹⁰ tamtéž, str. 25

⁹¹ Urzidil, Johannes. Jdu starým lesem, str. 25

⁹² tamtéž, str. 20

Nad tímto tématem se zamýšlí vypravěč zejména na konci povídky, když sleduje ze své zahrádky pohřební průvod. Sděluje, že co se týče vztahu člověka ke smrti a zesnulým, existuje obrovský rozdíl mezi venkovany a lidmi z města. Ve městech jsou hřbitovy umístěné na okraji nebo mimo město, kdežto ve vesnici jsou její součástí. Ve městech tak lidé tento problém odsouvají pryč z dosahu a ani nemají čas se nad smrtí zamýšlet. Ve vesnici si mrtvé a možnost smrti neustále připomínají, navíc úmrtí jedince zasáhne celý kolektiv. Možná proto také mají větší úctu k životu, než měšťané. Tato venkovská úcta je zachycena zejména během vzpomínek například na hrnky a další drobnosti, které patřily dříve rodičům nebo prarodičům. Pro lidi z venkova jsou to *nejsvětější poklady*⁹³ a nejdůležitější dědictví, což je ve městě nahrazeno penězi.

S motivem smrti také úzce souvisí motiv času a pomíjivosti. Několikrát se líčení přírody změní až na impresionistický popis okamžiku: *Když se pak po dešti v oblouku duhy, v tom tak pomíjivém a vlastně nesrozumitelném znamení pokoje a míru, které je ostatně vidět jen z určitého úhlu pohledu a nelze ho jako nehmotný div ničím uchopit a podržet, dokáže udobřit oheň s vodou...*⁹⁴. Pomíjivost a neúprosné plynutí času také často zobrazuje autor pomocí vzpomínek na určitá místa nebo skutečnosti z minulosti užitím slovních obrátů jako: *Prázdná a tichá je letní komůrka dětství...; Zřejmě je to už třetí nebo čtvrtý následovník druhů mých dětských her... (o psovi)*.⁹⁵

Motiv času je také spojován s bytím. Čas zde autor připodobňuje k samotnému životu: *Když cokoli popisujete, roste a mění se život během vašeho úsilí natolik, že ani ten nejhbitější z jezdců by ho nestihl dohonit...vždycky je totiž vůči tomu, kdo chce o něm podat zprávu, o píd' napřed, o onu píd', na které zrovna sejde. To ona znamená život, a když ji dostihnete, přivodí váš zánik.*⁹⁶ Život je tedy neustálé dění a plynutí času, pokud by toto ustalo, život by se prakticky přestal dít, tedy by přestal existovat. Vypravěč se řečnickou otázkou ptá sám sebe, *zda je vůbec takového úkonu hoden*⁹⁷. Tím úkolem je myšlen právě popis neustále se měnící přírody a existence.

Nejdůležitějším motivem je zde však motiv hosta. To naznačuje už samotný název povídky. Na osobu hosta je zde nahlíženo z několika rozdílných hledisek. Například sám sebe vypravěč nazývá hostem ve smyslu hosta ve zdejším prostředí

---

⁹³ tamtéž, str. 31

⁹⁴ tamtéž, str. 26-27

⁹⁵ tamtéž, str. 29 a 31

⁹⁶ Jdu starým lesem, str. 27

⁹⁷ tamtéž, str. 27

vesnice, do které se přijel po dlouhé době podívat. Tím pádem je dnes pouhým hostem na místech, kde dříve býval doma. Stejně tak na sebe pohlíží jakožto na člověka, který je hostem na této Zemi. V rámci planety Země a přirozeného fungování přírody jsme tedy my, lidé, jen dočasnými hosty. Hosty jsou však i ony nevýrazné plevelovité rostliny, které se vmísily do zahrádky mezi šlechtěné květiny a tyto šlechtěné květiny, tedy zahrádka samotná, je naopak hostem v rámci přirozeného světa lučních květin.

Na tomto tématu je velmi zajímavá autorova úvaha nad tím, že coby lidé nikdy nemůžeme odhalit tajemství bytí, jelikož nikdy nepoznáme, jak prostředí, do něhož vstupujeme, funguje bez naší přítomnosti. Tato myšlenka je velmi podobná té, která dala za vznik známému experimentu Erwina Schrödingera – tzv. „*Schrödingerova kočka*“. To je sice experiment v rámci kvantové mechaniky, avšak základní myšlenka je velmi podobná, a sice že pokusná kočka v krabici může i nemusí žít, avšak to nezjistíme, dokud do té krabice nenahlédneme. Stejně tak to platí dle Urzidila i ve světě, tedy svět i lidské společenství funguje určitým způsobem, avšak ten neodhalíme, dokud se nepřijdeme podívat. U Urzidila má tato myšlenka ještě jakousi dohru, a to, že jakožto hosté nikdy nezapadneme a tudíž nikdy nezjistíme, jak to tu obvykle skutečně funguje. O tom si můžeme pouze vytvářet obraz, který může i nemusí odpovídat skutečnosti.

Na základě veškerých příkladů, motivů, vzpomínek i drobných postřehů autor dochází k závěru, že příroda a svět je věčný, nedostižný koloběh života, který bude vždy o nějaký časový úsek („píd“) před námi jako lidmi i jako vypravěči. Příroda je zde zobrazována také jako cosi, co vše spojuje, místo, kde vše dokáže fungovat, nehladě na užitnost, krásu nebo živočišný druh. Urzidil zobrazuje přírodu jako cosi konkrétního, zejména pomocí barev a velmi detailních, až impresionistických popisů. Na druhou stranu pro něj příroda představuje jakýsi vyšší princip, cosi nezachytitelného a neustále se měnícího. Na rozdíl od Klostermanna, který přírodu pojímal buď jako kulisu v lidském životě nebo jako prvek lidský život určující, pro Urzidila je to samostatný, konkrétní svět, který funguje bez ohledu na naši přítomnost. I přes konkrétnost přírody jí přisuzuje cosi iracionálního, pojímá ji jako vyšší princip.

Tento závěr je pak platný pro obě vybrané Urzidilovy povídky. V té první se sice zaměřuje především na mezilidské vztahy, povídku však uzavírá zánikem vesnice, po kterém příroda funguje dál dle svého vlastního řádu. Ve druhé se Urzidil věnuje

zejména samotné přírodě a dochází prakticky ke stejnému závěru. Nejdůležitější je v jeho povídkové tvorbě velmi detailně líčena krajina, k čemuž bravurně využívá zvláštní slovní spojení a zejména velké množství slov, která ve čtenáři evokují určitý smyslový vjem (hra s barvami, hra se světlem a stínem, onomatopoická slova, také libozvučná slova atd.)

Uržidil je autor, který spojuje ve svých povídkách vlastní filozofické úvahy s velmi detailním líčením přírody. Hlavním motivem je zachycení krásy přírody, a ačkoli dochází k tvrzení, že je to něco neuskutečnitelného, stejně se o to pokouší. Druhým významným tématem je role člověka jakožto hosta v tomto věčně trvajícím světě.

7 Závěr

V souhrnné komparaci jsme našli u všech autorů podobné prvky. Přírodu opěvují za použití nejrůznějších básnických obrazů, metafor, přirovnání nebo alegorií. Kromě Josefa Váchala zapojují autoři k líčení přírody také příběh jedince nebo skupiny, která je nějak spjata právě se šumavskou přírodou. Tato líčení a vyprávění jsou také protkávána osobními úvahami autorů. I přes všechny tyto stejné či podobné prvky jsme ale našli několik zásadních rozdílů.

Adalbert Stifter podal obraz šumavské krajiny vlastním specifickým způsobem. V povídce *Hvozd* je jeho líčení přírody zajímavé v tom, že na rozdíl od ostatních autorů líčí jen představu Šumavy, a to proto, že děj povídky zasadil do 17. století. Tento obraz krajiny můžeme tedy přijmout za pravdu, ale také mu věřit nemusíme. U Stiftera je krajina sice poměrně důležitým faktorem, do popředí však dostává lidské příběhy. Většinou se tyto příběhy nějak týkají dětí. Povídka *Horský křišťál* se nápadně podobná Klostermannově povídce *Vánice*, ovšem u Stiftera jsou odvážnými hlavními hrdiny dva malí sourozenci. V povídce *Hvozd* se zajímá o historické téma války, které zasáhne do života dvou sester. Okrajově pak rozebírá téma milostné. Šumava tvoří těmto příběhům a životním osudům hrdinů pouhou kulisu. Stifterův líčení krajiny a jejích krás je originální a doslova útočí na čtenářovu fantazii. Ale ať je příroda jakkoli kouzelná a nádherná, tvoří pouhou kulisu těmto příběhům.

Karel Klostermann se zaměřuje více na vztah šumavského prostředí a jeho obyvatel. Mnohdy se Šumava stává pouze kulisou jeho příběhů. To je patrné zejména v povídce *Šupák*, kdy se hlavním motivem stává příběh Vojty Kudrny, který chce poznat svět. Co se týče hlavních hrdinů, zajímá se o ně Klostermann zejména jako o osobnosti, takže se zaměřuje hlavně na charakteristiku, a to většinou na tu vnitřní. Zdůrazňuje především houževnatost a přizpůsobivost. Na pozadí lidských osudů pak zobrazuje i povahu šumavské krajiny. V jeho dílech vystupuje Šumava jako samostatný a neovlivnitelný živel, kterému je nutné se přizpůsobit. Tuto živelnost Klostermann zachycuje zejména v popisech vyhrocených situací, například v povídce *Vánice* je Šumava představována jako skutečně život ohrožující prvek.

Josef Váchal je autor, který se od ostatních ve svém pojetí naprosto odlišuje. Ostatní autoři se zabývají líčením přírodních krás, opěvováním Šumavské krajiny a

zapojením lidských příběhů do zdejšího prostředí. Ve Váchalově knize nenajdeme žádný děj. Líčení přírody je narušováno pouze jeho vlastními úvahami. A i těmi se podstatně liší. Básnické obrazy, metafory a další prostředky, které užívá, jsou zcela originální a neotřelé. Ovšem více než líčení je obraz Šumavy podáván jako popis. Užívá velké množství konkrétních názvů, snaží se detailně popsat tato místa, mnohdy připojuje i doporučení pro čtenáře coby potencionální turisty. To vychází z Váchalových vlastních zkušeností z prozkoumávání Šumavy. Jeho kniha tak připomíná obrázkovou mapu či turistického průvodce. Mimo tento popis se snaží formou nadčasových úvah apelovat na člověka jako „druh“, aby si přírody více vážil a snažil se ji chránit, případně zachránit. Nadčasovost jeho úvah spočívá v tom, že ačkoli životem i tvorbou spadá Váchal do minulého století a popisuje tehdejší stav přírody i společnosti, při četbě v dnešní době má čtenář pocit, že se mluví o současné situaci.

Johannes Urzidil líčí přírodu neotřelým způsobem. Klostermann našel vztah lidí a Šumavy ve vzájemné koexistenci, kompromisech a přizpůsobení. Urzidilem popisovaný vztah je založený spíše na symbolice. V povídce *Kde končí údolí* je šumavská krajina symbolickým důvodem veškerých lidských rozepří. Zároveň je však spojuje a jsou díky ní živi. V povídce *Poslední host* je při popisu zahrádky symbolem pro charakteristiku lidské společnosti. U Urzidila je daleko víc vyprávění a líčení protkáváno vlastními úvahami. Zajímá se o filozofické myšlenky ohledně času, života a smrti. Pro Urzidila je příroda samozřejmě konkrétní krajinou, ovšem zároveň v ní vidí cosi neuchopitelného. Představuje pro něj vyšší princip, který jako lidé nemůžeme pochopit. Filozofickým pohledem se zaměřuje na symboliku motivu hosta. Jsme hosty v čisté přírodě, jsme hosty na této planetě, stáváme se hosty i ve vlastních životech.

U všech autorů jsme při popisu šumavské přírody našli stejné či podobné prvky. Přírodu opěvují a podávají její poměrně detailní obraz. Ačkoli se autoři věnují ve svých knihách stejné přírodní oblasti, představuje pro ně vždy něco jiného. Pro Karla Klostermanna je Šumava svébytný živel, pro Johannese Urzidila představuje neuchopitelný vyšší princip, Adalbertu Stifterovi slouží jako kouzelná kulisa jeho příběhům a Josef Váchal vidí mizející přírodní oblast, kterou se nikdo nesnaží zachránit.

Seznam použité literatury

BRABEC, Jiří a Miloš POHORSKÝ. *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 631 s.

HRABÁK, Josef a Vladimír ŠTĚPÁNEK. *Úvod do teorie literatury*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, 269 s., s. 24

JANEČKOVÁ, Jaroslava: medailon Karel Klostermann in Klostermann, Karel. *Lístky ze šumavské epopoje*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1983, str. 7 – 11

MAREŠ, Jan, Tamara PRŠÍNOVÁ a Libuše STRAKOVÁ. *Karel Klostermann (1848-1923): soupis díla*. České Budějovice: Jihočeská vědecká knihovna, 2008, 241 s., [16] s. obr. příl. ISBN 9788086964027.

KARPATSKÝ, Dušan. *Labyrint literatury*. 4. rozš. a upr.vyd. Praha: Albatros, 2008, 541, [57] s. ISBN 9788000021546.

KLOSTERMANN, Karel. *Šumavské rapsódie*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1975, 162 s.

KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001, 267 s. ISBN 8085844796.

OLIČ, Jiří. *...nejlépe tlačiti vlastní káru sám: Život Josefa Váchala*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1993, 257 s. ISBN 8085192578.

REGAL, Max. *Život a dílo Karla Klostermanna*. Praha: J.R. Vilímek, 1926, 176 s., [12] s. fot příl.

SERKE, Jürgen. *Böhmische Dörfer: putování opuštěnou literární krajinou*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2001, 535 s. ISBN 8086138283.

STEHLÍK, Ladislav. *Země zamyšlená: Šumava*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1970, 373 s., s. 208-215

STIFTER, Adalbert. *Horský křišťál*. Vyd. tohoto výboru 1. Přeložila Anna Siebenschainová. Praha: Odeon, 1978, 686 s.

STROMŠÍK, Jiří. *Stifterovy prózy* in STIFTER, Adalbert. *Horský křišťál*. Vyd. tohoto výběru 1. Přeložila Anna Siebenschainová. Praha: Odeon, 1978, 686 s.

URZIDIL, Johannes. *Jdu starým lesem: (Ich gehe durch den alten Wald)*. V tomto souboru
vyd. 1. V Českých Budějovicích: Jihočeská vědecká knihovna, 2005, 130 s. ISBN
8086964000.

VÁCHAL, Josef a Miloš MINAŘÍK. *Šumava umírající a romantická*. Vyd. 2., samost.
textu vyd. 1. České Budějovice: Jihočeská vědecká knihovna, 2007, 155 s. ISBN
9788086964010.

Internetové zdroje

Johannes Urzidil. [online]. 2006-2010 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://www.johannes-urzidil.cz/>

Šimek, Karel. Váchalova Šumava. *ekolist.cz*. [online]. 23.6.2008 [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/kultura/clanky/vachalova-sumava>

Ústav pro jazyk český AV ČR. *Slovník spisovného jazyka českého*. [online]. 2011 [cit. 2014-04-08]. Dostupné z: <http://bara.ujc.cas.cz/ssjc/search.php?hledej=Hledat&heslo=pazderna&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Zajíčková Radka, Příbáňová Alena. Josef Váchal. *Slovník české literatury po roce 1945*. [online]. 2006 [cit. 2014-04-28]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=887&hl=v%E1chal+>